

„BISER“ izlazi svakog mjeseca na 24 stranice

Cijena je listu za gjake (talebu), učitelje (muallime) i muslimansko ženskinje K3- a za ostale K 6 - godišnje za Bosnu i Hercegovinu, dok za sve ostale zemlje 8 franaka. =

BISER

LIST ZA ŠIRENJE PROSVJETE MEGJU MUSLIMANIMA U
=== BOSNI I HERCEGOVINI ===

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 40, za pola 20. za osminu 6, a za šesnaestinu 4 krune. Slijedeća uvrštenja uz popust. Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 8 kruna po stranici

Pojedini brojevi 50 helera. Rukopisi se ne vraćaju.
— Neplaćena se pisma ne primaju,

PLATIVO I UTUŽIVO U
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista treba slati na adresu: „BISER“, Mostar (Hercegovina)

Redžeb-el-ferd. 1331

M O S T A R

Maj 1913.

Vlasnik, izdavaatelj
i nakladnik:

MUHAMED - BEKIR KALAJDŽIĆ

Uregjuje: MUSA ĆAZIM ĆATIĆ

Panislamizam i Evropa.

Arapski napisao: Azm zade Refik beg.

Prevodi: Ahmed Rašidkadić.

(Svršetak).

Naša riječ evropskim diplomatima.

Sada nam je ostala još jedna zadaća, a to je, da još uputimo nekoliko riječi evropskim diplomatima i onima, koji sjede na kormilu i ravnaju sudbinom naroda. Uzdamo se, da će se i megju njima — kad li tad li — naći uvi-gjavnih ljudi, koji će priznati istinu istinom. Kako god čovjek nije očita dobrota, nije *ni* očito zlo, dapače, možda naginje više dobru nego li zlu, te je sposoban primiti svako od toga dvoga.

Iz našeg već navedenog razlaganja moglo se je razumiti, da su glavni uzroci pogodovanju za agresivnost evropsku na islamske narode, nesloga njihovih vlada, te njihovo ropsko pokoravanje i služenje apsolutističkom načinu vladavine. Svaki od spomenutih naroda bijaše sapet despotskom voljom svoga apsolutističkog suverena; lišen slobodne volje i kretanja, a obladan mukom i vječitim neprilikama izgubio svaki osjećaj i energiju. Ove apsolutiste, da ne bi njihove podanike ogrijalo, udarili su neproziran zastor prama suncu prosvjete, a ono svjetlo što je kroz tu gustu koprenu prodiralo, bijaše veoma slabo, a da bi se kogod mogao na njemu ogrijati.

Muslimani i samog današnjeg vijeka nisu dolazili u doticaj u tolikoj mjeri sa prosvjećenim Zapadom, koga je kultura podigla i uprav elektrizovala za ideju slobode, a da bi tim — doticajem mogli u velike prozreti neizmjernu sferu, života u slobodi, pa da se na njenim krilima vinu u te sfere pravog ljudskog života. Dakle muslimani su i pored toga malog doticaja, koji bi imao da ih probudi, ostali ipak kao uspavano tijelo.

Stvar se je danas donekle promijenila. Usprkos sviju sredstava, koja apsolutiste, da očuvaju svoj položaj, upo-

trebljuju, ovo se je zaspano tijelo probudilo. Tomu imadu dva uzroka: Prvo, što Evropa neprestano nasrće na islamske nsrode a osobito njen neobzirni i nečovječni postupak u Aziji i Africi — zadnjih dana prošlog stoljeća, potresao je svjema živcima muslimana na Istoku te su prozreli opasnost, da ne će moći ostati svoji u svome ni ondje, gdje su se njihovi pregji i oni sami izrodili, a kamo li, da sačuvaju svoj suverenitet. Drugo, što su se muslimani u zadnje doba počeli više miješati sa zapadnim svijetom, bilo iz trgovačkog saobraćaja ili što su u većoj mjeri počeli slati svoje sinove na evropska učilišta, donekle su se okoristili zapadnom kulturom, koja je svojim narodima obezbijedila slobodu i blagostanje.

Ovo bugjenje teći će jednako i u buduće i neuklonivo je dokle god bude postojala činjenica — kao stalan zakon — da će uvijek Istok dolaziti u dodir sa Zapadom, da će se slabiji neodoljivo, prema prirodnom zakonu ponoviti za od sebe, jačim i naprednijim, da će kultura sve više prodirati u neprosvjećene krajeve i naravna stvar, donositi sa sobom nove misli.

Pa tom, evropske diplomate treba da snošljivim pogledom gledaju na ove znakove islamskog bugjenja i priznaju, da je to nastalo, kako iz uzroka nužde, tako iz zahtjeva same prirode, a ne da to pripisuju nekakvom fanatizmu i nesnošljivosti, kako to oni već uobičajaju tvrditi. Uzroci, koji probudiše ideju slobode megju muslimanima — nalazili se oni pod islamskom ili kršćanskom vladom — isti su oni, koji donesoše veliku francusku revoluciju, koja učini veliki utisak na sve narode Zapada, jer ih zagrija novom mišlju za čovječanska prava, jednakost i slobodu. Kako god vidimo požrtvovnost kod Osmanlija, da uvedu ustavnu vladu, tako gledamo i Per-zijance, gdje i život žrtvuju, dok su uspostavili ustavnost bar na nekoliko mjeseci Ruske muslimane u Kavkazu i Krimu vidimo, gdje iz samog patriotizma pod kršćanskom vladom, svim silama pomažu svoje domorodce Ruse u borbi za slobodu, dapače su od njih samih oduševljeniji, jer su se priključili stranci socijalista.

Evropa je Bugarskoj i Grčkoj, kad se odcjepljavale od Tuske, na sve načine, a iz humaniteta, pomagala da dogju do slobode i samostalnosti, pa bi bilo pravo, da i muslimanima, koji toliko stenju pod tugjim jarmovima iz istog razloga — humaniteta — pomogne u ostvarenju njihovih ideala za samostalnost i slobodu. Pošto je ovo islamsko bugjenje odraz zapadne kulture i prirodna posljedica evolucije, vi evropske diplomate, treba da sa zadovoljstvom, svaki korak napretka kod muslimana, koji svim silama nastoje, da se povedu za Zapadom, koji je prvi slobodom dahnuo i Istoku dao primjera u tom pravcu pratite, jer muslimani priznaju, da samo onima pripada pravo dići glas za slobodu, koji imaju udjela u savremenoj kulturi i napretku.

O, vi evropski političari! i muslimani su kao i vi, jedna sorta ljudi, koji imadu razum i osjećaj. Ako imade kakve razlike, to je da su oni još tankočutniji, osjetljiviji i znadu biti blagodarniji nego li drugi. Muslimani, već prema zahtjevima njihove uzvišene vjere, ljubitelji su svake književnosti. Osobito svojstvo posjeduju, da ne zaboravljaju onomu, koji s njima lijepo postupa i dobro im čini. Kako su jednog vremena Francuzi, kad je Amerika ratovala za slobodu, pomagali ju, kako je Evropa pomagala Grčkoj, u kratko, kako su sve evropske sile pomagale svakom kršćanskom narodu da se oslobodi, neka tako učini bar jednom od islamskih naroda i pomogne im doći do slobode, pa će vidjeti, u kolikoj mjeri će joj taj narod biti blagodar i šta će sve žrtvovati, da joj dobro dobrim vrati.

Dočim ste se urotili protiv svjema islamskim narodima — nalazi li se oni, ili ne nalazili pod vašim gospodstvom — te prema njima grubo i okrutno postupate, a nastojite, da im države i samostalnost pod svaku cijenu uništite, to je uzrok, da je njihov osjećaj prama vama uvijek pomiješan sa negodovanjem. Je li se koji od kršćanskih naroda digao na muslimane, vi mu — i opet iz humaniteta priskočite u pomoć. Vi katkada gledate, gdje kršćani otimaju muslimanima imetak, gaze njihova prava i na pravdi Boga ih ubijaju. Ni u takom žalosnom slučaju vi nemate srca ni smilovanja, nego uzevši za ispriku tobožnji humanitet, opet ih pomažete. I nakon sviju vaših nepravdi i nečovječnog postupka, vi opet od muslimana zahtjevate slijepu pokornost, jer ih u protivnom slučaju okrivljujete s fanatizma i drugih nedostataka. Takov vaš postupak nije ono što od vas zahtjeva čovjekoljublje, o kojem vi toliko trubite. Vaša ovaka taktika u politici niti će služiti zbliženju muslimana, a niti uroditi posljedicom, da vi utvrdite svoj suverenitet na islamskom Istoku.

Ako vi mislite, da je lahak posao potčiniti i na pokornost dovesti tri stotine milijona stanovnika na Istoku, ja ni tom nemam šta prigovoriti. Samo bih želio vaše pametnije ljude sačuvati od takve fantazije. U ovom vijeku napretka, ideja slobode elektrizovala je sve narode, te je i Istok počeo osjećati težinu zapadnog gospodstva i opaziti prekomjernu sebičnost Evropejaca. Vi, kao i mi, zna-

detete, da ovi osjećaji i negodovanje postoje u jednakoj mjeri kod svih naroda na Istoku. Bio musliman, kršćanin ili pak idolopoklonik, u ovom pogledu jednako osjećaju.

Na temelju gore navedenih činjenica hoću i vama, poštovani političari, kao što sam i svojoj islamskoj braći, da upravim jedan savjet: Znajte za sigurno, da je i musliman potpun čovjek, da i na njeg upliviše sve ono, što i na druge ljude. Naprama onom, koji mu dobro čini simpatije, a prezire onog, koji mu je okrutan. Oni muslimani, koji su negda gospodovali nad mnogim narodima, koji su podigli jednu sjajnu kulturu, čija nam djela i sad pred očima stoje, koji su, u ime širenja svoje vjere i humane civilizacije, obišli Evropu, Aziju i Afriku, koji su posjedovali važan dio našeg kontinenta, koji su sačuvali uspomenu na svoju nekadanju slavu i gospodstvo, ne mogu dozvoliti, da im Evropa gazi i otima ono još malo prava i gospodstva, šta im je iza njezine nasrtljivosti ostalo.

Učiniti konac političkom životu muslimana, koji je takogjer u velike vezan za njihov konkretni život, mučan je posao, dapače možda i nemoguć. Osim toga, nemoguće je napučiti drugim narodom jedan teritorij, na kome obitava tri stotine milijona ljudi, dokle god se ne bi našlo ovom jednako, a nenapučeno zemljište. Vas Evropejce goni ekonomska nužda, da ove puste krajeve naseljujete. Zbog vašeg nemoralnog egoizma, koji je prešao sve granice, dajte već jednom Boga se pobožati i zastidite se bar pred forumom humanosti. Ako hoćete, da se vaše neistinito razmetanje, kako širite civilizaciju i radite za čovječanstvo, pretvori u istinu, vi onda promijenite svoj postupak, prama muslimanima i pokažite se, bar koliko toliko, samilosnima, da i oni pogju putem napretka i civilizacije. Dužni ste, da bar onim muslimanima, koji su pod vašim gospodstvom poklonite makar malo pravednosti i slobode, čime ćete im predočiti, sto je reći kultura i pravi napredak. Ona čovječanska prava, koja su islamske vlade, držeći se kuranskog pravila: (Lehum ma lena, ve alejhim ma alejna) već davno nemuslimanima priznale, trebali bi ste i vi muslimanima priznati.

Eto tada bi muslimani počeli prama vama gojiti srdačne osjećaje i ljubav, a priznavati vašu krepost i čovjekoljublje. Na takav bi se način uklonili neprijateljski osjećaji i negodovanje, a zamjenila ih ljubav i rešpekt, te bi Istok i Zapad stupili u fazu mira i prijateljstva. Poznato vam je, kakvo se je neprijateljstvo bilo probudilo megju Indijancima proti Engleza, onda kad su ovi njima otimali prava i silnički s njima postupali. Dočim nije dugo prošlo, a Englezi su promijenili svoj način vladanja i počeli im ići na ruku, da se što bolje kultiviraju, što je urodilo posljedicom, da se je ono neprijateljstvo pretvorilo u iskrenu ljubav prama svom gospodaru. I ovo je jedan dokaz, kako su muslimani blagodarni onomu, koji im dobro čini i čovječanski s njima postupa. Osim toga, katkad su se Englezi prijateljski ponijeli prama Osmanlijama i pomogli ih u kritičnim časovima, pa odmah su stekli simpatije svih muslimana na Istoku, što je takogjere znak njihove velike tankočutnosti. Naprotiv, sad, kad Eaglezi nisu baš

najbolji prijatelji Turaka, počeli su opet muslimani okretati glavu od njih, što im — mislimo — ne će nikako goditi.

U kratko, znajte vi političari, da muslimani nisu onakovi, kakovim ih vi držite. Za vas same biće bolje da jedanput sa neprijateljstvom prestanete i ovim narodima pružite ruku pomirnicu. U takom slučaju ne prijeti, niti najmanje, kakova opasnost vašim gospodarskim interesima, nego ćete naproti tim korakom učiniti cio islamski Istok jednim tržištem vaše toliko razvijene produkcije i trgovine. Kakogod se Istok — pa ma koliko napredovao — ne će moći pasati bez Zapada, tako isto ne će nikad doći vrijeme, kad Zapad ne će trebati Istoka.

Budućnost će najbolje otkriti istine, koje današnje vrijeme još krije. Veselam, velhamdu lillahi alettemam.

Iz „Bijele tačke pod gajem“*).

Do pola sata već sam razgovarao s prijateljicom.

Prije toga popio sam kod vode kahvu. Poslala je prijateljica i pitala, hoće li mi praviti ručak. Odbio sam, ne osjećajući gladi, makar da nijesam bio ručao. Na to je prijateljica poslala jedan kolač, dva pečenka, nešto voća i rekla, da ću je naći na protivnoj strani kuće u konaku. Ja sam, dakako, najprije založio nešto od poslatog jela, pa onda pošao. Hvatala me nekakva drhat, kad sam prilazio konaku. I već sam bio na čistu u misli, da moj put do prijateljice nije samo prijateljski, nego da ima još nešto u sebi, od čega sam ja bio zbunjen i zastravljen. Ali šta je to bilo — nijesam mogao dalje pogoditi, nego samo to, što sam jako želio, da prijateljicu vidim i da s njom razgovaram.

— Evo mene, prijateljice. Je li zamjerka, što sam došao ?

— Nije, nego nešto drugo. Ružicu...

— Bujrun, do mile volje. Šta je bilo ?

— A gdje si ti za toliko? Već ja pogledala, pogledala... a tebe nema.

— Veseli me, da ste me se ako će nekad sjetila...

— Vidi ga sad, u kakve će žice... Ja počeh sa „ti“, neka bude što manje zaskakivanja u fraze, da se ovdje, kad smo sami, intimno razgovaramo.

— Ne znam je li slobodno... pošto pod „ti“ ja razumijem i nešto više.

— Makar, dragi prijatelju. Mene ništa ne veže. Jedino.. — i zašutje.

— Molim!

*) Ovaj odlomak pripovijesti „Bijela tačka pod gajem“ u prošlom je broju kod prelamanja lista pogrešno izostao, a spađao je kao početak nastavka jedanaestog broja sve do retka „U meni je“uzbugjenje klijalo“. Vidi 226 str. 11. broja.

— ... Ne znam... Bijah se sjetila Rifke. — Jesi li je vigjao skoro?

— Nijesam. A što?

— Onako... Pitam za nju — kao što bi mi bilo drago, da me i s koječim drugim iz grada iznenadiš.

— Žao mi je. prijateljice, ali su mi od novosti prazni džepovi. Ne sjećam se ničega, što bi — eto da rekнем — tebe vasselilo.

Prijateljica odmače zar, kojim se na otvorenom prozoru zaklanjala i veselo mi se osmjehnu.

— Pa makar — veli. Za mene je dosta ta jedna novost,

— Koja?

-To — ti.

Milo me pogleda, da mi je kroz sve žile prostrujalo neko toplo čuvstvo. Slutio sam, da to mnogo znači. Ali je to uzbugjenje u času klonulo, kad prijateljica — makar i veselo — nastavi: — Sad znam, da smo pravi prijatelji. Prijatelji iskreni, odani.

A a — pomislih, stara pjesma!

— A ja sam baš željna takvog prijateljstva i veselim se prijatelju, s kojim se mogu razgovarati o svem i svačem, a da za to niko drugi ništa ne zna.

Još gore!

— I kad sam uvjerena, da mi treća ili deseta osoba ne će povratiti u uši ono, što sam prijatelju saopćila na samu.

Vrhunac! Pogledao sam u čudu prijateljicu. Ona kao da je zamijetila značenje moga pogleda, pa će mirno:

— Ja, istina, znam i bez toga, da je moj prijatelj meni povjerljiv. Vidim to i po tome, što je pregorio čitav jedan dan, da mi u posjete dogje. Hvala ti, ne znam kako ću ti to platiti?...

— Za tijelo je bila previša plaća u lijepom pogošćenju, kad sam došao...

— Malenkost. — Žao mi je još, što ne ćeš ručka.

— Hvala, ne mogu... A za dušu će mi biti najveća naslada, ako mi što pričaš. Ali nešto novo, intimno, kako si sama privoljela.

Zumreta se osmjehnu, pa se malo uozbilji:

— Bih, drage volje; mnogo bih ti pričala. Ali ne znam šta mi je: u ovaj mah se ne sjećam ničega. A šta sam nešto mislila, da ti pričam. Svašta je tu bilo! — A sad, kao da mi je to sve neko rukom odnio pred tvojom pojavom.

Mhm! — prekrenu se opet nešto u meni na sladak nemir,

— A neću ti zar pričati samo o tome, kako ovdje provodim dane u samoći. I kako radim i kako ponekad izagjem amo gore u njivu, pa gledam na polje i na sve puteve po njemu, hoće li se pomoliti odakle kakav prijatelj, — koji je obećao da će doći.

Šemsuddin Sarajlić:

Bijela tačka pod gajem.

(Svršetak).

VII.

— Sadija, ti si zaljubljen! rekao sam mu, dižući se' kad je svršio.

— Nijesam, odgovori. Ne osjećam u sebi nikakve strasti, nikakva raspaljivanja, kao kod prve ljubavi, kad mi je svejedno bilo: je li pomrčina, snijeg, kiša, daljina. Ništa to ne bi smetalo, da odjurim dragoj, kad god bi mi na um palo. Ovdje toga ništa nema. Ne žudim dapače ni blizine Zumretine. Dosta mi je, samo kad mislim na nju.

— To i jest ono, rekoh. Tvoja nova ljubav je poput ovog jesenskoga dana — tiha i lijepa, poput jesenskog sunca — mila, da se u svaku žilicu zavlači. To se ne opaža toliko, dok traje. Istom se razumi poslije, kad se izgubi, kao što razumimo, sjaj ovih dana, kad progju, a iza njih nastane tmurnoća, klonulost — zima.

— Ipak, ja ne mislim... reče Sadija.

Na ovom smo završili

Išli smo još nekoliko puta na Sobunar, ali ne govoreći više ništa o Zumreti. Meni se činilo, da Sadija ne voli o tom govoriti s kim drugim, pa sam šutio. Promatrao sam ga.

Jednog dana reče mi suho:

— Zumreta je došla.

— Vidio si je?

— Da. Pozvala me, da mi preda moje stvari — neke knjige, što sam ih joj odnio ljetos na čitanje.

— Pa šta ti govori?

— Ništa osobito.

Odsele više nijesmo išli na Sobunar. Sad me je vodio kroz mahale — da progjemo pokraj Zumretine kuće. Kad bi je vidjeli, on ne bi umio s njom ni riječi lijepo progovoriti. A poslije bi zaplivaio u takvu ushićenost, da ga ja po nekad ne bih mogao razumiti. Toliko bi visoko, a čuvstveno govorio.

Kad ne bi Zumrete vidio, stužio bi se Sadija i izgubio riječ. Govorio bi što, ali nikad da svrši, nikad da sabere misli i da nagje riječi za izražaj. »Kazuj ti što hoćeš — mislio sam — ali ti si zaljubljen. Zaljubljen iz tiha, ali tim korjenitije«...

U misli se nijesam prevario. Do koje dva mjeseca izmijenio sam sa Sadijom ovo par riječi:

— Sadija, ti si propao u licu. Strašno si oslabio.

— Vjeruj, nehajno će on.

Radiš li što?

— Gotovo ništa.

— Vigjaš li Zumretu?

On stade. Zagleda mi se u lice bolno — tužnim pogledom i uzdahnu:

- Ašikuje s drugim.

— A Rifka?

— Od ljetos se ne vidjesmo. Naslutila je žar, da se sa mnom ovamo nešto zbiva, pa mi neki dan piše, da me pregara i želi mi sreću.

— Izgubio si... Žalim te.

— Nijesam sve. Žive u meni uspomene. I drže me, da ne klonem. Najviše ona, što se je prelila u dno srca ljetos, kad sam bio na selu kod prijateljice...

— A što Zumreta tako?

— Ja joj ne kažem ništa, dok joj drugi laskaju. I, predobivaju je — čini mi se — zvučnim, ali praznim

riječima, pa valjda misli, da ja ne osjećam za nju, ni koliko drugi...

— Što joj šta ne kažeš?

— Ne mogu. Bojim se, — stidim se...

— Hoćeš li, da ja rekнем?

On je dugo šutio.

— Ne! veli.

— Za što?

— Mogla bi ne razumjeti, da je srce slobodno — bez gospodara, pa mi zamjeriti, što joj se pored Rifke javljam,

— Ona bi to učinila? Ne vjerujem! — —

Bolan osmjeh preletje preko Sadijina lica. Odmahnu glavom i počeo o drugom govoriti.

Iza toga dugo ne vidjeh Sadije. Potražih ga najzad kod kuće. Slab je — rekoše mi. Ja mu unigjoh. Zatekoh ga u tihoj šetnji po toploj sobi. Suho je kašljucao. Lice mu se istanjilo, izbljedjelo. Samo u dubini tamnih očiju gorjela mu je nešto svijetlo, kao oganj, iskra, koja se negdje daleko zapalila... — — —

— Kako si sada? upitao sam ga, zavaljujući se u naslonjač.

— Pa dobro... Živ sam... odgovara on i mirno šeta po sobi.

- Jednako te misli more?

On je šutio.

- Ili se šta novo dogagja?

On opet šuti. Duboko srknu vazduh kroz nos.

— Govori Zabrinjuješ me!

... I on je progovorio dubokim glasom, tiho šetajući:

VIII.

— Duša — ta osovina života! Da je oplemenim, ubijao sam mladost, mučeći se kroz škole. Nadao sam se, da ću s njom, kad oživi, nadoknaditi sve izgubljeno u svojim mladim danima. I žrtvovao sam za njezin život sve svoje slobodne časove.

Nadao sam se... I u toj nadi otpočeo današnji život: prigrlio vjeru, prigrlio domovinu, narod i sve svoje uza se zavolio sve, zaljubio se u sve. Ta ljubav razgorijevala se svakim danom više, plamtjela i ništila sve drugo pred sobom. Poništavala i moju osobu, moje ja. Nijesam se više osjećao kao samostalan živi stvor, nego kao čestica velikog stabla naroda i svega svoga. Čestica, koja vehne, ako negdje daleko u nutrinji svojoj stablo truhne, čestica, koja cvate, kad se stablo životom napaja.

Gorio sam od silnih, mladenačkih ideala.

I u toj gorljivosti mladih dana bijah posegnuo za jednim cvijetkom iz tih svojih dubrava Prva ljubav! Ali mi ta ljubav ne bi sugjena...

Bijah klonuo. Dugo sam se osjećao kao suha trska na vihoru, koja bi svaki čas mogla, da se prelomi, da — umre. Peklo me, što mi nije sugjeno, da poživim bar malo zadovoljno, kao drugi ljudi. Ubijalo me nerazumjevanje sa svih strana oko mene. I već mi život postajao gorak...

A tada je došla ona — Zumreta.

Pristupala mi zagonetna, kao nepoznata zvijezda. Pristupala i bježala od mene u isti mah, da nijesam mogao nikad prozreti joj u srce i u dušu, da je pravo upoznam. Zagonetna mi bila vazda, pa i sada. Svaki novi sastanak riješio bi mi po koju zagonetku o njoj od prije i nario silu novih zagonetaka. Pa je osjećam na srcu i duši kao lanac, koji silno steže moj pravi život, kao

nešto i trpko i vrlo slasno — bez čega, ma ne znam šta da je, ne bih mogao živjeti.

Čarobnost!... Ova mi se riječ često zadirala u mogućane, vigjajući se sa Zumretom ovdje, kako se sa sela povratila. Pred njom se gubilo, iz svijesti sve drugo, sve potamnivalo. A istom kako bi se razvedrilo pred očima, kad bih nju gdje nazreo. Činila mi se i u najjednostavnijoj odjeći okićena draguljima, zvijezdama, grimiznim bojama duge... A žarke oči — jedini izvor mome životu!

Usredotočio sam u njoj sve svoje ideale. Ne samo radi nje, već radi naroda, za koji radim, napajajući slabu snagu u njezinim očima i u glasu, koji mi je u pero pjevao bezbrojne nove misli. Stoga — možeš pojmiti — kad nje nije tu bilo, kolika je praznoća vladala u mom srcu, kolika se pustoš širila, kolika me tuga satirala..

I zašao bih kroz njezine sokake. Ali je osim petka — kad je zbog drugih, da šta ne naslute, ne bih ni pogledao čestito — ne vigjao nikad osim jednog dana — ponedjeljka. Tada bismo se kao slučajno vidjeli uvijek u jednoj ulici, daleko od njezine kuće. Ili bi se sreli, ili bi ona bila u kući koje svoje prijateljice uz prozor. Progovorili bi po koju riječ, kao čudeći se megu tim uvijek kako se slučajno nagjosmo... Ali ja sam zapamtio, da je to »slučajno« slijedilo upravo, vazda u ponedjeljke i nikad više i pitao se bojažljivo:

— Osjeća li što za me, ili se tek igra sa mnom?...

Ovo pitanje mučilo me mnogo sedmica, sve do jednog ponedjeljka, koji je buran osvanuo. Od ranog jutra, naime, silovito je duhao vjetar. Strašno je hućao kroz golo drveće, savijao ga, treskao časovito silno o prozore i kuće — rekao bi — iz temelja podrmavao. Istom bi se čulo, kako negdje daleko strašnom lupom tresnu vrata, saspe se okno u prozora, poleti crijep sa krova. Oblaci su hrlo prelijetali preko obzorja, crni, tmasti, kao da će sad iz njih grad udariti. Oblaci, na krajevima nekako bliže zemlji obješeni...

Ulicama slabo ko prolazio. I ko išao, hitio je, da čas prije skloni glavu pred nepogodom, koja je svaki čas prijetila.

Što koji čas u dani, vrijeme sve bjesnije bivalo. Čisto sam se bojao, da mine zapriječi sastanka sa Zumretom, onog slučajnog sastanka, koji je slijedio vazda u dva sata po podae. Ne ubojah se! U dva sata udarila je kiša — pljusak. Trajao je koje po sata. A kad se onda pretvorio u sitnu kišu, ja se ne mogodoh više suzdržati doma. Zavih se u kabanicu i odoh u odregjeni sokak. Progjah — nigdje nikoga. Na kraju je kahva. Sklonih se u nju, da me vjetar ne šiba.

Pijući kahvu uz prozor, gledao sam nevoljko na ulicu... Istom se neko pomoli... Zumreta, da, ona je dolazila s protivne strane. Stupala je apatično, prokislila, vjetrom šibana... Kad mene opazi, popostade malo... Kimnu glavom i veselo pogje dalje. — —

Mišljah otišla je, pa ne pogjah za njom. Rekoh: dosta je! Susret je na mjestu! Onako zamišljen i ne opazih, da tu prosjedih četvrt sata.

Kad sam izašao na ulicu i pošao kući, ona me je čekala uz jedan zid, u zaklonu od vjetra.

— Prijateljice — rekoh joj — prozebćeš, za Boga!

— Ništa!... Ne boj se — veli mi ona mekahno, pa će: Stadoh ovdje, da se malo zaklonim od vjetra.

— Gdje si to bila?

— Daleko, na onoj strani, kod rodice.

Meni se činilo, da prikriva istinu. Jer, njezine cipelice kazivale su, da nijesu po blatu gazile — nijesu išle dalje

od naših kaldrmisanih sokaka. Činilo mi se, da je, ne dočekavši mene u dva sata, pošla po kiši i vihoru, da me sama potraži...

Brzo smo se rastali.

I ja se tada kano da osvjedočih, da i ona. čuti nešto za me u srcu. Ali... za kratko. Jer, ponedjeljkom je više nema. Pa ni drugim danima za me. Za druge ima razgovora, živa je — za me ni samilosna pogleda...

Ovakvi brzi preokreti kod nje ubijaju opet sve moje misli, do jedne: zagonetka — vječita zagonetka. Ili je igrarija? I to igrarija na smrt i život s mojom dušom. Duša, moja duša pati — mnogo trpi...

Eto ti — kako sam! sleže Sadija ramenima, pružajući mi cigaru.

IX.

Jednog petka, ne rekavši Sadiji ništa, potražio sam Zumretu sam. Našao sam je doma, u razgovoru sa jednim mladićem. Pričekao sam dok svrše i onda prišao na vrata, sa šalom:

— Sigurno je dragi. Pometoh vas, oprostite.

— Pa kako se uzme — odgovori ona. Uljudan momak, pa govorim s njim, i s toga, što čujem, da me ljubi.

— Dakle — samilost.

— Ali što za to pitate?

— Imam razloga, da i dulje pogijem — ako smijem.

— Kakav je razlog?

— Jedno ime, koje ću poslije reći.

— Pa izvolite!

— Ljubite li...

— Ne! brzo mi presječe riječ Zumreta.

— Lakše, molim. Ljubite li domovinu?

Ona me pogleda začugjeno.

— Naravno — ljubim.

— Želite li joj pomagati?

— Sretna bih bila, kad bih mogla.

— Jesu li vam drage osobe, koje rade za nju?

— Još kako.

— Biste li koga takvog požalila, kad bi ga vidjela na propasti?

— Bih i kao čovjeka, a nekamo li kao radenika za narod.

— Lijepo! Nadam se, da biste ga još više požalila, kad bi stradao radi vas.

— Radi mene?

— Samo radi vas i nikog više, kao što jedan i strada.

— Za što?

— Jer vas previše ljubi. Ne samo vas, već vašu dušu. I ne kaže vam nikad, da ljubi. Jer, misli, da duši ne treba ljubavi kazivati. Ona to i sama nasluti: pa ako ne će da pokaže znaka, da razumi ljubav, onda ta duša ne vraća ljubavi — ona je tugja. A kao tugjoj ne kaže jedan ovakovi svojih osjećaja — nego samo trpi i strada...

— Ko je taj? drhtavim će glasom Zumreta.

Gledala me je molećim pogledom i svrtala ga za drugi kanat, za kojim i ja nazreh, ispod oka brzo pogledavši, jedno ukusno odjeveno djevojče.

— To je osoba, preko koje biste vi mogla iz lju bavi pomagati domovini i raditi za narod. Jer joj dajete obilje života i rada.

— Dalje, molim vas.

— A bez vas mu se sve mračni, pa ne valja ni sebi ni drugome.

— Ali, ko je to?

— Ne znam, smijem li vam reći...
 — Slobodno... Molim te Rifko, ostavi nas malo na samu...

— Šta to?
 — Kažem drugarici, ako mi ne možete pred njom reći, neka...

— A je li to Rifka?
 — Jest.

Neka ostane, molim vas. Ja bih pred njom sve kazao. Nego ovamo se bojim... nije me niko ovlastio da govorim, niko me nije ovamo poslao... Dogjoh kriomice. On ne zna ništa... Leži bolestan... A ja ne mogu više da gledam, kako ga nestaje... Pa dogjoh ovamo, da vam kažem.

— Ali, ko je to?
 — Rekoh, bojim se kazati... Jer, da on zna gdje sam, ne bi mi dao govoriti. On bi radije i dalje trpio, makar ga to i slomilo. On...

— On, on?... kao da izvjedljivo doumljivaše se Zumreta, šibajući rasijano pogledima tamo i ovamo.

— On je! javi se nenadano Rifka punim grlom, u kojem kao da dugo zatumljuje plač.

— Šta? kao obeznani se Zumreta.

— To je on... dahnu Rifka, zape malo i na jedanput prokide tiho plakati.

— On? Je li — on?... pogleda me izvjedljivo Zumreta.

— Da — on je...

Zumreta spušta čelo na ruku. Dugo je nešto mislila... Rifka je jecala... Onda se umirila i počela parati noktom po vratima... Teško je disala... Na jedanput se uspravi:

— Zumreta!

Ova je neizvjesno gledala preda se.

— Zumreta! Zaklinjem te domovinskom ljubavi — pomoz mi! Moja mu ruka ne bi dala lijeka. To razumim... pa se evo za vazda potežem, da ne smetam. Neka vas više ništa ne veže za me. Slobodni ste...

Ovo rekavši, hrlo se udalji Rifka. Mene je Zumreta tupo gledala. Kao da je pitala: šta bi radila... Ja sam šutio. Čekao sam, dok se sabere.

— Ne znam ništa — dahnu ona šapatom, pošutje malo, pa će:

— Ovdje su mi dvije duše na srcu, od kojih: ako jednoj pomognem — ubiću drugu.

— On je veća snaga. Njega bi, mislim, trebalo očuvati — rekoh.

— A Rifka mi je stalež — odgovori Zumreta.

Ja sam stao zapanjen. Zadivila me njezina dubljina uma i bistar sud. Razumih istom sada, zašto ju je Sadija onoliko zavolio. On, koji se nije smio oženiti, bojeći se nerazumijevanja kod žene, našao je eto kod Zumrete dosta željenih svojstava, zbog njezina glasa prenio je još sve želje iz prve ljubavi k njoj — i zavolio je.

— Ovo mi nije dalo spavati dosta — produljivala je Zumreta. — Poznam se s dosta momaka, ali mi ni jedan nije odražao kao on. Drag mi kao brat. Sjećah ga se često, dok mi jedanput ne dogje ljetos u pohode. Kad je otišao, vrlo mi je žao bilo... I deset dana iza tada, sve kao da gledam njega preko polja, kako odlazi, Oćutih u srcu nešto toplo. I tih desetak dana, čini mi se najljepši su u mom životu. U njima je otpočelo — probudilo se nešto prvi put u srcu... Ali u taj mah dogje mi Rifka — i od tada okrenu sve tumbre. Dugo bi mi se u noći tužila na njegov nehaj i na svoje jade. Bila mi je još i u tom drugarica; — da ne spavamo. U po noći bismo izašle viš' kuću, pod gaj i govorile o njemu... Ne znam za što — ali ja sam se u tim noćima zastrašila od Rifke i

rekla joj, da ja nikad nikoga ne ću ljubiti. Ne kazah joj opet nikad, da mi je on dolazio u pohode i šta bijah oćutjela u srcu... Iza tada gledah polje kao pusto, ne da on još uvijek preko njega odlazi, već kao da mi ga je davno daleko nestalo i da se više ne će vratiti. Pa sam i ja pregarala. Vrativši se ovamo sa sela, vigjali smo se često. Ali ja sam bijegala od njega u isti mah, dok me je k njemu nešto silno privlačilo. Gubila sam riječ sa Rifkom, da ne razgovaramo više usrdno, kao prije. Bojala sam se nećega... I jedva sam odgonetnula, da je ono, što me od Rifke otugjuje, bila jedna sila — sila ljubavi prema njemu, prema magijskoj sili njegovih oćiju i nećemu duhovitom u licu, sto u drugih nema. Pa sam strahovala, da ne izgubim Rifku, svoju dragu Rifku, drugarica jos iz mladih dana i stoga sam bježala od njega, i ne kazavši mu nikad, šta oćutjeh za nj. Bježala još, da i Rifka ne opazi našeg razgovora i da me ne prezre. I trpila, kao što i dan — danas trpim. Tek, da ne posrnem u zdravlju, razbijam brige s kim god, kao što me malo prije zatekoste. A sad ne znam, šta bih radila — života mi!...

— Kako god hoćete. Samo ja mislim, da su dvije ljubavi jaće — dapaće i sama domovinska ljubav teža je od pukih obzira prema jednoj drugarici.

— Dobro — promisliću se još.

— Lijepo. Ne kažite samo, da sam vam ja šta rekao.

— A sad oprostite, što...

— O, molim. Hvala vam, što sve razabrah za vremena.

I ja sam se nadao da nije kasno. Pa veselo odoh od Zumrete upravo svome Sadiji. Mislio sam, da mu sve kažem. Ali kad ga nagjoh u krevetu, u vrućici, ne smjedoh mu sve reći, nego mu tek nagovijestih, da ga Zumreta. ljubi.

= Ona!... šaptao je on. Znam da me voli... Često mi dogje ovamo... Progje kroz moje sobe, kao carica... Kao proljeće... A i Rifka... za njom nijemo hoda... blijeda... ponizna pogleda... Sjednu mi do uzglavlja i njeguju me... Onda se smiješeći razgovaramo... Kad se zasitimo razgovora, izagjemo u šetnju... kroz bašče... niz polje po cvijeću... Dogjemo u Zumretino selo. Njihov zeljov još uvijek se ljuti na me... Rukne, hoće da me ujede... A u mene se vazda svali nešto teško bolno u noge, pa ne mogu da maknem... One idu pod gaj i mašu me... sokole da dogjem... Ja ne mogu — boli me... Istom izbije ono momče — Avdo... Ne srdi se više na me... Kaže mi, da me žali... Jer, zna, što je reći, kad srce boli... Pa me uzme pod ruku i nosi njima pod gaj... Tu nas ostavi i mi onda... ah onda zaplovimo tiho — na krilima — kroz more srebrene mjesećine. Idemo najprije iznad polja, onda preko gora i dubrava, preko nekakvih vrlo krasnih zemalja i mora... Izgubimo se prema zvijezdama... Ah! te zvijezde — ta biserna zrnca — njezine oći...

-- A — a, moj Sadija megjer opasno obolio!

Zauzeh se za nj najvećom pažnjom. Doktor mu je često dolazio i propisivao vazda nove lijekove. Ali malo koristilo. Srce boluje, a to se lahko ne liječi! — — —

X.

Kad se zima zamijenila toplim danima i zemlja obukla na se ruho bujnog zelenila, preporuč i doktor još jedino sredstvo za ozdravljenje: da se Sadija ukloni iz grada u čisti gorski zrak.

Sabija je megju tim bio vrlo oslabio. Opala mu snaga i tijela i uma. Jedino još imagjaše bujnu fantaziju. Kao da je vazda bio u buncanju. Doktorovu preporuku

primio je jedino, ako bi mogao otići na selo — Zumretino, da tamo boravi.

Želja bolesna čovjeka. Ko bi je odbio? Zumretin otac? Ni on, jer njegovu ne će još ni za tri mjeseca na selo.

— Pa i kad bi mi išli — rekao je — što fali? Neka njega, kao u svojoj kući. — — —

I Sadiju polahko prenijeli u novi dom. Ja sam se radovao, da će mu bolje biti i rekao mu, da mu je Zumreta dala kuću. On se bolno osmjehivao... Teško bi izašao pod gaj, tu sjedio u mirisnoj travi i dugo gledao na polje...

— Kako bi lijepo bilo, da se ona pomoli preko polja... da dogje... kako...

Ali Zumrete nije bilo.

Ona kao da nije ni znala, ko boravi na njihovu selu. Nije ni slutila, ko — možda u njezinoj sobi — leži na smrt bolestan, teško preturajući u vatruštinu i strašnim mislima mirišljive proljetne noći... Čekala je Sadiju u gradu, da joj već jedanput dogje za topla dana, ako nije mogao od slabosti u zimi — i da se već jedanput megju njima riječ prokine... Čekala je — i kad nije dočekala, mislila je: da li on još i osjeća za nju... I — odgovarala momcima, koji su joj se petkom javljali... Zaplitala se s njima u ašikovanje.

— Zar ona ne će doći? govorio u vatri Sadija. — Ne žali me... ne ljubi me!... — — —

Pa bi jeknuo:

— ... Za što si me opčarala... za što varala..., kad me nijesi — ljubila. — — —

A dotle, dok bi se u njegovoj sobi vidjelo kroz otvoren prozor slabo drhturenje svijeće, na polju bi carevale blage, proljetne noći, pune svježeg lahora i mirisa od zelene trave, mladog žita i šarenog cvijeća... I Sadija je ponekad zamjećivao ljepotu tih proljetnih noći i osjećao svoju tešku bolest, pa bi rekao;

— Ovo... ovo boli... A ona to ne vidi... Ne će da vidi... Ona... da — ona...

I govorio dalje:

— Život... pustara — s oazama ljubavi... Brodio sam ga otvorenih očiju... ne oskudijevajući... Tek duša je bila žedna... Oči su tražile oaze... Na jednoj se duša napoji... Ali.. opet ožednje u pustinji — na žegi... I sad nadogje dvostruka požuda za oazom... Zagledah je... Ali!... To bijaše fata morgana... Duša je klonula... Pada — duboko pada... umire... Mozak se stisne... pred očima mračni... Klonulost... samoća... Ah, — zvijezda — ona...

Dok on ovako, i Zumreta je već čula za njegovo stanje. Borila se radi Sadije i Rifke — kao što se nadimlje vihor južnjak u proljeće. Više puta joj bila kuća tijesna za teške misli, pa izlazila, ne znajući ni sama, kuda.

A kad je borba sazrela i srce prevagnulo na jednu stranu, zamolila je majku, jednog lijepog dana, da se izvezu na svoje selo. I - otišla je...

Vozeći se u kolima na selo, zaokupljale je čudne misli. U srcu nešto drhturilo, u duši vrjelo. I što bliže selu, sve to više ono nešto neponjatno probijalo na površinu njezina unutarnjeg carstva. Rascvjetavalo se brzo u munjevitom ljetu misli. Sjećala se svega.

Sjećala se dugih sanjarija djevojaštva, kad je istom upoznavała Sadiju. Krila se od njega, ali rado slušala, kad s Rifkom govori. Krila od svijeta svoje misli o njemu, radi drugarice. Krila ih poslije i od njega sama, kad su se upoznali. Tek je nevino sanjarila...

Ali to sanjarenje izazivalo u njoj želje, da ga vigja i da opći s njim. Tada je zasijano u njezinoj duši cvi-

jeće, koje se je na selu, kad ga više nije mogla vidjeti, rascvalo poput grma ružice. I baš, u najboljem cvatu, on je došao na selo i kao sunce ogrijavao njezina srca da bolje cvate. A onda je nadošla bura, pojavili se mrazovi.

Zumreta se trzala, da joj ne opare njezina cvijeća, borila se. Sakrivala ga u dno srca i podavala se zabavi. A nije znala, preko zime, ne vigjajući njega, je li cvijeće povehlo i rastrgano, ili još cvate, sakriveno u srcu, kao u zimskom vrtu.

Sada, kada se već riješila da pogje k njemu radnjenogva spasa, osjećala je, da njeno cvijeće nije rastrgano; ni povehlo nije. Čitavo, možda ljepše svu ju je od jedanput napunilo svojim mirisom. Preporodilo je u času... I Zumreta, sva radosna, jedva je čekala da prispiju na selo, da njemu otkrije srce i da ga sačuva sebi i svojim. Ali, kad došla na selo, svoju kulu našla zatvorenu. Ne mogla u nju unići.. Nigdje nikoga.

Pošla je pod gaj, da pogleda na polje, je li gdje u njemu ko — njezin. Uspela se polahko na zaravanak. A tu je na jedanput nijemo stala, zamijetivši nešto tik pod gajem. Pogled joj se ukočio i ruke klonule,.. Vrisnula je i zateturala naprijed... i pala na jedan svježiji grob.. —————

Prolazeći iza toga ljeti željeznicom u svoje selo, vazda bih pogledao prema Zumretinom ljetnikovcu. Skoro svaki put, u mirnom predvečerju, vidio bih Zumretu, kako mirno sjedi uz Sadijin grob. Njezina bijela haljina smanjivala se mome odmičućem oku, dok se najzad ne bi vidjela kroz prvi suton samo jedna bijela tačka pod gajem. — — — — —

Cazim:

Kraj Neretve.

Sa krša mrka ko pjesnička bo,
A zamišljena poput čela moga —
Ja gledam evo u duboki do,
Ja gledam bijes burnog vala tvoga.

I slušam šumor monoton i dug
Ko da je pjesma dalekih vjekova —
Ah, slušam sumorni u njemu rug
Svoj ispraznosti ludih ljudskih snova.

Neretvo, reci: gdje je sada Rim?
Gdje čar i slava Hercegovne krune,
Nad tobom što sjaše poput lune?

— Sve, sve je prošlo kao san, ko dim,
Tek uspomena ostala mi evo:
Moj val je o njoj kroz stoljeća pjevo ..

S. Kazazović:

Sredstva i dojmovi tragičnog izražavanja*

(Psihološka razmatranja.)

(Svršetak).

Lessing je u predgovoru svoga glasovitoga djela „Laokoon” ili preko granica slikarstva i poezije — istakao, da su jauk i vrisak prirodni izražaji tjelesne patnje i boli, jer i Homerovi ratnici padaju u boju ranjeni na tle sa takovim uzvikom, koji već svojim posebnim tonom naviješta katastrofu.

Svaki je takav poklik stradajućega popraćen stanovitom tjelesnom gestom i grimasom lica tako, da djeluje na gledaoca jednako pomoću vida, kao i pomoću sluha, pa se u slikarstvu i kiparstvu daje veoma dobro izraziti. — Taj izražaj se poglavito očituje u izapaćenim crtama lica, u iskolačenom i ukočenom pogledu, u zgrčenim udima i nabreklih tjelesnim mišicama. — Ta dosta komplicirana tjelesna gesta — praćena tugaljivim tonom glasa - izražava, ne samo tjelesnu bol, već i duševno stradanje. To pak duševno stradanje graniči sa katastrofom psihe i tijela uporedo. Stoga je u momentu takove psihičke napetosti stradajuće lice neprisebno, pa je sasvim il djelomično neubrojivo. —

Ali, izražaji goleme tjelesne boli ne čine na gledaoca uvijek i kod sviju trpećih individua jednak dojam, već o tome odlučuje duševna veličina i kvalitet karaktera stradalnika. —

Tjelesne muke patnika, koji je duhom velik, a karakterom otmen, sadržavaju u sebi — i pored jezovitoga dojma — neku tajinstvenu ljepotu i draž, neku majestetičnost, koja gledaoca oduševljava. — Gledaoc se, istina nad takovim patnjama stradajućega zgražava, ali u njemu se ujedno budi želja za takovom snagom, junaštvom i izdržljivošću, kojom se čvrst karakter i veliki duh i nad tjelesne muke uzdiže, kada za veliku ideju ili svijetlu spasonosnu misao sebe žrtvuje.

Usuprot tome, gledaocu su tjelesne muke jednoga notornog zlikovca takogjer odurne, ali on ih odobrava, pa čak i sa nekom zluradom nasladom promatra, kao se radi o odmazdi za zločin, ili bolje rekući, ako se aktom justifikacije čuvstvu pravednosti udovoljava.

Ima opet tragičnih katastrofa, koje su na takav način izražene, da one u istinu izazivaju jezoviti i sumaran dojam, ali koje radi frivolno - putene duševne nadraženosti djelatnih lica — sebi magično privlače i upravo golicaju gledaoca na posmatranje bez osobitoga gnjušanja. —

Za ilustraciju potonjega navoda — dovoljno je istaknuti onu scenu poslije plesa u „Salomi” od Oskara Wildea, u kojoj lijepa i puteno strastvena kćerka Herodiasova zahtijeva, kao nagradu za svoj ples, otsječenu glavu proroka Johanana. —

Taj krvoločni i hirovito — brutalni zahtjev lijepi Salome izražava se u onome prividno radosnom, nestašnom i kićenom dialogu izmeggju nje i Herodosa.

Pa kada Salama na srebrenoj tabli prima svoju krvoločnu nagradu t. j. iz putene ljubavi poželjenu i odrubljenju glavu Johanana i, kada ona požudno motreći tu glavu, prasne u poklike: — „Ah! Ti ni je si dopustio da ti živom cjelivam usne Johanane! — Lijepo! Ali sada ću ti ih cjelivati; — sada ću svoje zube utvoje usne, kao uzrelu voćku zadržati d.” — onda ne znamo da li ćemo se više nad tom tragikom zgražati, ili ćemo sa strastvenom požudom lijepe Salome sučuvstvovati. —

Ovo je daklen mješoviti dojam tragičnoga, u kojem se brutalnost — pomoću naših latentnih erotičnih osjećaja — raščinjava i ublažava. —

Tragedija, koje su po svome izražaju i tendenciji — upravo suprotne „Sablstimu” i „Salomi” — ima sva sila, ima ih nebrojeno. Takove tragedije, po svojim žalobnim predradnjama u pjesmotvoru djeluju lagodno na gledaoca, što više, te tragedije sile gledaoca na zlurado posmatranje i pri samoj katastrofi onih lica, koja u tragediji propadaju. —

Za primjer navešćemo — smrt Jagovu u Shakespearovom „Othellu”, ili žalosni svršetak Franca Moara u Schillerovim „Razbojnicima”. Ovakove i slične katastrofe ne pobuguju u nama saučešća, nego neku tragičnu nasladu. —

— Sa ovakovim i sličnih primjerima - podupirali su stari estetičari svoje tvrdnje o postojećoj vlasti neke više božanske pravde, koja baš u tragici dolazi do svoga objavljenja, do svoga vidnoga izražaja. —

— Ovi nazori su, dakako, pretpostavljali teleoški i teleološko pojmanje ovoga svijeta s kojim nevidljiva ruka do u najmanje sitnice ravna i upravlja. —

Nu, da se u tragičnim katastrofama ne radi o očitovanju božanske pravde — najbolji su dokaz strahovit svakidani dogagjaji, koji svojom tragičnošću izražavaju suštu i surovu nepravdu.

Propast Romea i Julie, smrt Antigona, Grethen i njeno žalosno skončanje — protuslove i suviše glasno i odlučno našim čuvstvima pravednosti Takova tragična rješavanja bila bi upravo nečuveno djelo nepravde i surovosti onoga uzvišenoga duha, koji upravlja ovijem svijetom. —

Šta više, n. pr. sudbina Orestova — koji je s jedne strane bio od osvetljivoga Nemezisa, upotrijebljen kao orugje u umorstvu Agamemnona, a s druge strane to umorstvo opet proti njega iskrenuo — bila bi do Boga vapijuća nepravda i nesravnjiva brutalnost, ako bi se promatrala sa stanovišta više pravednosti. —

Iz svega navedenoga jasno proizlazi, da se u tragičnim katastrofama ne radi o objavi, ili očitovanju volje jedne mudre i ovijem svijetom vladajuće sile, no se samo zapravo vrši jedan prelom jedne prirodne snage i to po nekom zakonu, koji je toj snazi svojstven i koji upravo iz nje proizlazi, ili njoj sasma blizu stoji. —

Pa, kao što se sila ili snaga iz jedne materije u drugu sama presaguje i prelijeva — ili kao što požar u

jednome gradu s jednoga krova na drugi prenosi svoj plamen — tako i u tragedijama prirodne eneržije i strasti krče sebi put preko sudbine propadajućega individua, bez obzira na višu pravednost i zahtjev njegove egzistencije. —

To je eto sadržaj čitavoga niza tragedija od postanka svijeta — do danas. — Drukčije rečeno: glavni živac svega tragičnoga ne nalazi se niti u neudžnosti, niti u krivnji propadajućeg lica, već je tako sadržana u samome učinku i uzroku jedne jedinstvene cjeline, koja se pod silom prilika raznoliko pojavljuje. —

Stojeći na ovome stanovištu, možemo najbolje shvatiti, za što su nekoji filozofi tražili u metafizičnome bitnosti tragičnoga. —

Friedrich Nietzsche, koji je kao niko drugi priznao umjetnoti metafizičku bitnost — navodi u svome djelu „Geburt der Tragedie“ — među ostalim i slijedeće: - „... najbliži učinak tragedije jest to, što društvo, ili uopće bliske veze između ljudi — ulivaju presnažne osjećaje zajedništva, koji se onda do srca prirode vraćaju i na njega prejako djeluju. — Jedna je metafizička utjeha — koja nas od prave tragike oslobogjava — ta, što je život usvojoj stvarnoj jezgri nerastrojan i nera zdrobiv“. —

— Ovo bi bilo misteriozno učenje o tragediji i temeljna spoznaja o nerazdruživom jedinstvu svega postojećega.

Nietzsche je daklen najsnažnije istakao metafizičnost tragičnoga, a pošto je kasnije upoznao i transcendentalnu bitnost muzike, mislio je, da je i u muzici našao korijen tragičnoga. — Na ovu krivu hipotezu navela ga je grčka drama u lirskim ditirambima. Ali, da je po čemu Nietzsche, u mjesto najvećih antičkih tragičara, uzeo Shakespeara za ishodište svojih razmatranja = bio bi sigurno našao, da je jedinstvo svega postojećega ili tzv. „prasnaga“ u melodiji slabo izražena, nego da ona zapravo počiva i to stalno u odnošajima učinka i činidbe.

Schopenhauer se je o tome čisto špekulativno izrazio, kada je ustvrdio, da je kauzalitet između uzroka i učinka samo subjektivni oblik logične misli, dočim sam za se da je učinak. —

Ta njegova misao temelji se na tome, što sve u nistinu postojeće nije materija, već samo čisti učinak, pa je po tome kanzalna spoznaja sama subjektivna, ili saznanje rezultata između učinka i nekog prabitka.

Tako je mislio o uzročnosti i učinku tragičnoga Schopenhauer, ali se i moderna prirodna znanost tome filozofskom nazoru pridružila, kada je ustanovila, da je samo transcendentalni substrat one jedinstvenosti postojećega, sve ono, što se nama kao uzrok i učinak prividno ukazuje.

Potonji nam navod najbolje potvrđuje Helmholtz, koji u svome djelu — „Über die Erhaltung der Kraft“ veli: — „Prirodni zakon, kao objektivnu moć, priznajemo i, to zovemo prirod-

nom snagom. — Uzrok je pak nešto drugo, što stoji iza promjene prirodnih pojava, ali to „nešto“ jest neprimjetljivo, postojano i uvijek bivstvuje — postoji“.

Ako mi vezu učinka i činidbe sebi, kao kauzalitet predstavimo, onda možemo sa sigurnošću zaključiti, da iza onoga zbivanja ima neka stvaralačka moć, koja je na svome djelu neprestano uposlena. —

Taka pak stvaralačka moć nije ništa, drugo nego bezsvjesna priroda' koja se ne može u njenoj bitnosti upoznati, niti eksperimentalno predočiti.

Na osnovu gornjih razglabanja, možemo sa sigurnošću zaključiti, da bitnost tragičnoga nije ništa drugo, već odnošaj između učinka i činidbe, ali odnošaj samo naslućivan i po umjetničkom djelu ili pjesmotvoru nama živo i sistematski predočen.

Sredstava, za to očigledno pjesničko prikazivanje tragičnoga — ima nebrojeno mnogo. Nu, ta sredstva sastoje se u glavnome u tome, da se različite djelatnosti u jednoj drami, ili jednoj sceni — postave jedna prema drugoj tako, kako će gledaoc ili čitatelj najlakše uočiti onu kauzalnu vezu između scene i predradnje daklen između uzroka i učinka, te kako će djelatnost uposlenih lica na njega što bolje djelovati. —

Na koji način treba, da bude udešena kompozicija drame, da njen tragični utisak bude potpun, valjan i logičan — nije nikada i nigdje izvjesnim pravilima ustanovljeno. — To se nije moglo pod neka pravila strpati za to, što je izražaj tragičnoga tako silno mnogostruk, da je za naš razum neobuhvatljiv. Ta moć izražavanja prepuštena je samome instinktu obdarenoga pjesnika tragičara; on mora u pojedinom danome slučaju pronaći sam oblik odnošaja, koji objavljuju unutarnju vezu učinka i činidbe.

I po dramsko-naturalističkom prikazivanju čovječijega života t. j. života onakovoga, kakav je u svojoj suštini, te koji je samo jedna neprestana izmjena volje i djelatnost — može se transcendentalna tragičnost izraziti.

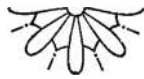
Sama predranja toga prikazivanja ne smije biti u formi interesantnoga dogagajaja, koji bi sa svojom prenapetom kompozicijom dražio gledaoca na izvjesnu znatiželju ili svojim nenadanim preokretom čitaoca vezao, — u kratko: takova predradnja ne smije u sebi sadržavati nikakovoga lirskoga raspoloženja, već da postupak tragičnoga na gledaoca djeluje, mora djelatnost duši uposlenoga lica biti živo predčena i to onako, kao što se po prirodnoj konskvenciji u istinu u životu i zbiva. —

Takav postupak u naturalističkoj drami nastavlja svoje slijedjenje neumoljivo, bez ikakvih zbrkanih zapletaja bez ikakovoga lažnoga i prosječno - moralnoga laskanja i izmotavanja. U takovoj drami jedna riječ slijedi drugu, jedna činjenica prati drugu tako dosljedno, da mi na koncu radnje stojimo pred gotovim prirodnim iznenagjenjem. — Što u ovome slučaju gledaoc sučuvstvuje sa uposlenim licima, te ostaje nekako postrance; njega više zaokupi neki golemi osjećaj, koji je izvan svega toga, što osobe

u pjesmotvoru čuvstvuju, zaokupi ga neko posebno presnažno čuvstvo puno sumorne jezovitosti. —

Ovaj dojam tragičnoga mogli bi smo nazvati prodiranjem naših osjetila u one tajne, koje stoje izvan nas — u vezi sa samim životom. —

I, baš ova sveta tajinstvena jezovitost tragičnoga jest neko polusvjesno poimanje onoga nečega vječnoga i nadzemaljskoga, koje jest, koje bivstvuje i vječno postoji. —

A. Hifzi Bjelevac.

Pod drugim suncem.

(Nastavak).

Nusret se opremio. Pisao nekim prijateljima u Kairo da dolazi na putovanje S doktorom Šemsibegom šetao svaki dan po malo i pričao mu o Murisu i Fadili. Jednom spomenuo i o svojoj ljubavi: Šemsibeg počeo ga ispitivati o tomu, imajući pred očima uvijek svoju dužnost liječnika i znajući izliječi li Nusreta, da će ga Rifatbeg bogato nadariti.

Počeo oprezno. Najprije o Murisu i Fadili, a tek onda prešao na Nusretovu njemu još nepoznatu ljubav. Šemsibeg je sumnjao. Kao dobar psiholog zaključio je odmah, da te dvije ljubavi moraju biti u nekoj makar i maloj svezi. Tako je i Nusret počeo. Najprije o sestri i svome budućem zetu, a tek poslije prešao na se.

Nusret mu povjerio, kako je njegova sestra bila nekad na — pola zaručena za Refikbega, ali se otkrilo kasnije, da ne ljubi i onda su ga odbili. Ljubila je Murisa. Njegov otac nije imao ništa proti te ljubavi, jer Muris je plemić i takogjer bogat čovjek, kojeg je čekala krasna karijera. Njegov je prijatelj još iz mladosti, kojeg je u dušu poznavao pa i on sam bio za to, da se Fadila uda za Murisa. I to je skoro gotova stvar. Njih su dvoje zaručeni.

Šemsibeg je čekao, šta će mu još Nusret reći, nu nije dočekao. Nusret je šutio i išao polagano uz doktora.

Tako je bilo i drugi put!.. To se opetovalo nekoliko puta dok Šemsibeg nije zamolio Nusreta da mu povjeri tajnu svoga srca.

Nusret se naslonio na ogradu na Sultan Ahmedovu mejdanu i zagledao se nekud daleko... daleko...

Bilo je oko dva sata poslije podne. Dan je bio lijep i čist, kao u proljeću. Da nijesi okolo sebe vidio gola stabla, praznu aleju bez cvrkuta ptičica, mislio bi da je početak marta ili aprila, a ne sredina novembra. Šemsibeg se takogjer zaustavio i posmatrao Nusreta, očekujući šta će mu odgovoriti.

Nusret nije odgovorio. Šemsibeg ponovi pitanje.

— Šemsibeg reče Nusret — ja bih najvolio da ne pitate!. Ja o tom ne volim govoriti, jer misao na moju

ljubav slagja mi od pripovijedanja. Moja ljubav i nije ništa drugo nego nešto umišljeno, nešto, što ne može biti. To je ljubav srca. To nije jedna ljubav nego dvije — tri,.. Ljubav moja, ljubav prijatelja... Ljubav seke... Tri Ljubavi. . Te tri ljubavi usko su vezane uz moj život nevidljivim nitima najtanjih simpatija.

Jedna djevojka, možda je vi sigurno ne znate: — megjutim to ništa ne mijenja na stvari — neka Sabina Sarijan, koju je Muris ljubio... Tu djevojku vidio sam jednom pri odlasku moga prijatelja Murisa i ja od tada nijesam mogao zaboraviti onog angjela, onu ljepoticu, što je možda na svijetu nema. Od tada, po prilici pet godina ljubim Sabinu. Ona me odbila, rekla mi je, da sam kasno došao. Tako je!.. Njezino srce bilo je ugrabljeno. Ljubila je Murisbega...

Murisbeg je bio moj najbolji prijatelj. Uvijek smo bili zajedno, ja sam ga poštovao, kao svoga rođenog brata. On je bio dobar, pravi drug, stari plemić.. Dolazio u moju kuću, gdje smo ga svi poštovali; primali ga kao svoga... Moja sestra... Znaš Šemsibeg, Fadila bijaše onda još djevojčica. Nije se krila. Moja rodica, moja nena, niko .. Dolazio, kao u svoju kuću.

Ja sam tada znao za njegovu ljubav sa Sabinom — ona djačka ljubav!..

On otišao u Pariz, — ja vidio Sabinu prvi put. Muris. mi je predstavio...

... I od tada nikad mira za moje srce..

Nije mi bio niko na putu. Tražio sam Sabininu ljubav, ali uzalud. Ona ostala hladna kao mramor.

Najedanput je nestalo iz Carigrada. Nekud otišla... Poslije doznadoh, da je bila u Parizu i našla ponovo Murisa. Za tim joj umrije. otac i nakon mjesec dana nestade je opet...

Tražio sam je svukud i nosio njezinu sliku u svome srcu. Nemojte se čuditi!.. Ovo je najčišća ljubav — ljubav srca, duše...

Pisao sam Murisu u Pariz. Povjerio mu tajnu moga srca i gle!.. Deset dana iza toga pisma dobijem odgovor.

Nusret prestane pripovijedati, izvadi iz lisnice brižno sačuvano Murisovo pismo, od kojeg je bila polovica odrezana i stane Šemsibegu čitati:

Tužiš se, da si nesretan u ljubavi. Začarala te jedna djevojka, koju si tek jednom — dva put vidio! Ja sam je doduše poznavao nekad u mladosti, ali sada ne znam ništa o njoj. Prije godinu dana dolazila je s ocem i majkom u Pariz, tad sam je posljedni put vidio. Čuo sam da joj je otac umro da više ne stanuje u Carigradu, što si mi i sam pričao. Izgubila se valjda u velikom svijetu, jer mi se je nekoliko puta javila sad iz jednog sad iz drugog mjesta. — Dakle nemoj se ljutiti, što ti o ovom predmetu pišem površno. Vjeruj mi, ja drugačije ljubav razumijevam. Nije ona ondje, gdje je čovjek traži, nego se često nalazi, kao svetinja u dubini vjerna srca, koje grije svojim žarom. Ja zamišljam ljubav kao djevu raskošnih ljepota, otvorenih, ali ne uzburkanih grudi sa čarobnim osmjehom na usnama...

— „Ovo mi je odgovorio Muris — nastavi Nusret ostavljajući pismo u džep, jer sam mislio da je prošla ta ljubav njegova i vjerovao sam u jedan čas, kad ću opet Sabinu vidjeti.

Moja sestra ljubila je Murisa. Isto vjerno i slijepo kao što još ja ljubim Sabinu. Otkrila je meni srce — i tad Refikbeg bio odbijen...

Murisbeg došao. Pitao prvu večer za „Fadu“ kako je on moju sestru zvao i — ja ne znam kako, oni se zagledali.. Dvije godine prošle, njih se dovje zaručilo, ja prestao misliti na Sabinu. Tek lebdila na obzoru moje fantazije njezina zvijezda i svijetlila mi,..

Najedanput ona došla..

Murisbeg nije mogao odoljeti. Njih se dvoje našli. U mom srcu planula ljubav još većim žarom...

Štedio san sestru od razočaranja i tražio od oca da se što prije vjenča. Ne bi nikad otkrio Fadili, da nije sama vidila...

... A onda sam joj sve rekao!..

Šemsibega bijaše do srca dirnulo Nusretovo pripovijedanje. Ovako iskreno i vjerno nije mu niko do sad pripovijedao, ovako o ljubavi nije mu niko do sad govorio... I nije znao ni sam ništa odgovoriti Nusretu. I on je mislio o lijepoj djevojci, koju nije ni poznao; — mislio sa dvostrukim čuvstvom, neznajući, kako bi je osudio...

Sunce je na zahodu zalazilo, nebo se oblačilo i počelo zahlagivati.

XX.

Nusret je otišao iz Carigrada. Na pristaništu dugo razgovarao s ocem. Ispratili ga svi poznati prijatelji, a među njima i Dr. Šemsibeg. Nakon što je Nusret svršio razgovor s Rifatbegom, poljubivši ga u ruku prišao redom svima drugim i oprostio se. Parobrod je dao znak po drugi put na odlazak. Nusret se okrenuo oko sebe, da koga ne zaboravi i ugledao sestru. Prišao i njoj. Ona je plakala, jer je s Nusretovim odlaskom gubila i posljednjeg tješitelja svoga sjajnog srca. Nusret nije mogao dugo razgovarati s njom. Molio je da mu svaki čas piše, da mu javlja što se u Carigradu dogadja, a pri oprostu šapnuo joj nježno, da ne zaboravi javiti mu, kako će s Murisom svršiti.

— Kako sam ti sinoć rekao — napomene joj Nusret — ne zaboravi... Jedan dan otigji Samibegovim; ja sam već sve Šemibegu kazao...

— Poslušaću — reče Fadila — ali ne vjerujem.. Ja sam vidila...

— Budi pametnal Popusti srcu... budi snažna..;

Fadila obeća ponovo. Nusret se oprostio i unigje u parobrd.

Nakon nekoliko časova odmicao se parobrod od obale. Na obali su stajali još Nusretovi prijatelji i mahali rubcima.

Rifatbeg je bio uzrujan... Šetao tamo, ovamo zamišljeno gledajući preda se. Nije ništa vidio pred sobom

Maglilo mu se pred očima i činilo mu se kao da će mu se sad neko zlo dogoditi. Nusreta je istinski volio žalio ga, ali sada u ovaj čas nije nikako mislio o svome sinu.

Pred njegovim očima u njegovoj mašti dizala se u nedoglednoj perspektivi silhueta prošlosti... Na toj slici u tamnim i jedva vidljivim bojama gledao je Rifatbeg jedan drugi život, jedan svijet, koji je bio za nj već davno... davno zatran...

... I ta slika, koja je pred njegovim očima titrala kao u magli — približavala mu se... Rifatbeg je gledao sve pred sobom oživljelo. Tamo eto kao da sada gleda u kamenu isklesanu ploču s natpisom: „Dr. Sarian, odvjetnik“

On je došao k njemu. Nosio je nekakve račune da ih preda tomu mladom odvjetniku, kojeg su mu, kao jednog od najsposobniji preporučili. Išao je, da ga uzme za svoga odvjetnika u velikom i razgranjenom poslu kojeg je naslijedio iza rahmetli Hadži Sadibega.

Mladi odvjetnik primio ga usrdno u svojoj kancelariji. Razgovarao snjim dugo o poslu, kojeg mu je dao, a za tim prešli i na druge stvari. Dr. Sarian tužio se Rifatbegu na posao, da mu ne ide, jer da je teško probiti led i postati popularan u trgovačkom životu u jednom velikom mjestu, kao što je Carigrad. Rifatbey ga sokolio obećao mu, da će ga preporučiti još nekolicini dobrih trgovaca. Dr. Sarian zahvalio mu se i obećao da će sa svim marom raditi povjereni mu posao.

Tad su se oprostili.

Nekoliko puta navratio se Sarian u Rifatbegovu radnju i tu ponovo razgovarali. Postali bliži prijatelji. Odvjetnik je uživao osobito povjerenje Rifatbegovo. Savjetovao se s njim u svim stvarima i uvaživao njegove primjedbe. Preporučio ga još nekim svojim prijateljima i malo po malo išao Sarianu posao sve bolje.

Za mjesec dva postali intimni prijatelji.

— I jednog dana uveo Dr. Sarian svoga prijatelja Rifatbega Afendakizade u svoju obitelj!..

Malen krug bijaše to, kojeg je sačinjavao dijete i žena, mlada i lijepa ženica odvjetnikova Eliza.

Toga časa nije nikad Rifatbeg zahvalio! Ono iznenagjenje, onaj susret prosecao uvijek Rifatbega, kao teška opomena na mladost...

Radostan i vaseo odvjetnik predstavi Rifatbega svojoj ženi. Ona ga pogledala, čudnovato, a ruka joj počela drhtati. Postala blijeda kao smrt i malo da se nije srušila na pod.

Rifatbeg je gledao pred sobom ženu odvjetnika Sariana i u isti čas gledao Elizu rojenu Anades, nekadanju svoju prijateljicu i drugu. I u isti čas gledajući Elizu sjećao se svoje ljubavi s tom lijepom ženom, sjetio se onog posljednjeg časa, kad ju je ispratio na željezničku stanicu, da ide u Evropu i sakrije grijeh njihove ljubavi...

I ta Eliza, ta žena koju je Rifatbey nekada mahnitno ljubio, eto je opet došla ovamo, da zatraži možda zada-

voljštinu za uvrijegjenu ljubav; eto ta žena koju je on zaboravio i odbacio usrećila je jednog čovjeka"!..

Gospogja Eliza nije ni riječi progovorila.

Dr. Sarian opazio je situaciju, povedavši Rifatbega da mu pokaže kćerku. Eliza je ostala nepomična

Za bijelim zavjesama nad posteljom nevinog djeteta, koje je mirno spavalo, pripovijedao je mladi odvjetnik svome prijatelju svoju kratku historiju ljubavi:

„Rifatbey, vidite ja bih vam mogao nešto pripovijediti, što će vam i čudnovato biti! Vi ne znate! Nijesam imao zgrade, da vam povjerim. Ja sam naj sretniji čovjek na svijetu!.. Rekao sam vam, da sam oženjen već tri godine, a to nije istina! To je tajna — ne moja, nego moje Elize... Ja sam vjenčan istom godinu i po u Ženevi, odmah po svršetku moje prakse i nakon položenih advokatskih ispita. Elizu sam upoznao u jednom parku u Ženevi. Tamo je hodala i zabavljala se s jednim djetetom — hoćete li vjerovati? — sa mojom malom Sabinom!

Sarian se prigne i poljubiti dijete, a za tim nastavi:

— Tad se upoznao s mojom Elizom. Mislio sam, da je žena ili kakva odgojiteljica. Mi smo općili kao prijatelji. Ona je bila tužna i hladna. Ja je nijesam mučio sa izjavama, zamišljajući sebi, da mora imati nekakvu tajnu na svome srcu. Mi smo se vigjali često, skoro svaki dani. Ona je šutila, rijetko razgovarala, izbjegavajući svaki razgovor koji bi se odnosio na njezinu prošlost. A ta njezina šutnja ta tajna tuga i sjeta, koja je prekrivala njezino lice, privlačila me sve više i više..

... I jednog dana osjetim u duši, da tu nepoznatu ženu, ostavljenu od čitavog svijeta svim žarom prave i iskrene ljubavi volim. Očitujem se. Ona se gorko osmjehne kao da mi nije vjerovala. Za tim reče:

— Prijatelju, vjerujete li, da bi vas mogla usrećiti.

— Vjerujem — odgovorim na to.

— A vjerujete li, da bi me ljubili, ovako, a da vam ništa o sebi ne rečem.

— Primate moju ruku i budite mi žena ..

— A da me nikad ne upitate za ovo dijete, za ovo neudžno stvorenje, koje nije krivo, da pati na ovom svijetu.

— „Dijete će biti moje i ja ću mu dati svoje ime, pristanem ja i kleknem pred njome.

Ona mi je dala ruku...

Iza toga smo se vjenčali i došli u Carigrad, da u svome mjestu počnem karijeru. To niko ne zna! Jedini ste vi, kome sam povjerio svoju tajnu, jer vi ste čovjek, kojeg ja visoko cijenim .."

Sarian ušuti i prigne se, da poljubi malu Sabinu. Rifatbeg je šutio, gledajući pred sobom čovjeka, koji jedno nahodče uzimlje za svoje dijete i ljubi ga..

Sarijan je ljubio Sabinu i milovao po licu a Rifatbega postajalo teško pri duši...

On je osjećao težinu svoga grijeha, ali nije imao snage, da ga primi na svoje ime...

Elizu nije više vidio...

Vrijeme teklo i Rifatbeg zaboravljao na svoju mladost. Pritisle ga brige: posao, obitelj i odgoj djece izliječio rane mladosti. U jednoj stvari došlo megju njim i Sarianom do nesporazuma i oni prekinuli poslovne veze.

I tim se i sve svršilo!..

Rifatbeg nije više znao ni da postoji na svijetu Eliza, nije znao niti je mislio o svome djeteta, koje je bilo cvijet njegove prve ljubavi. Nije znao, da je taj cvijet procvao i očarao milinom njegova sina.

To je istom jutros doznao od Šemsibega!

Uzged napomenuo Šemsibeg, da bi mogla biti ljubav u prvom redu uzrok Nusretovoj bolesti i da joj samo u tom treba tražiti lijeka.

Otac je bio i za to gotov, da ispuni želju sina, jer nije imao ništa proti ženidbe svoga sina, pa makar ta djevojka bila ne znam odakle.

I Šemsibey mu rekao ime Nusretove odabranice.

Sabina! Sabina! ponovio Rifatbey nekoliko puta.

Nije moguće!.. Nije vjerovao svojim ušima šta mu je Šemsibey rekao i ponovo ga upitao.

Sabina Sarian... odgovorio Šemsibey.

Rifatbey nije više ništa rekao. Prišao Nusretu i dugo razgovarao s njime. Bio je uzrujan. A kad je svršio i Nusret počeo da se s drugim oprašća, izmakao se Rifatbey i šetao sam.

Parobrod je pošao. Nusret je mahao rubcem, opraštajući se sa svojim prijateljima. Rifatbey tupo gledao, kako odmiče se od obale veliki engleski parobrod, koji je putovao za Egipat. Još koji čas i zašao je iz vida gledaoca za rt Saraj — Buruna. Ostala samo crta morem, kuda je brod prošao...

(Nastaviće se).

J, Tanović:

Sutonski snovi.

I.

Gle, suton noćno rasiplje milinje
I noć se spušta, kraljica duhova,
Noć čarolije čudne i vilinje
0 noći, majko uzdaha i snova! — — —

Poljima cvijetnim žića pjesnikova
Biserno svuda popadalo inje
I viš njih gavran krstari i sova,
Što plaše samo kukavice sinje

Gavrane, sovo, bjež'te duplju svome!
Hrgja i glupost pred vama se klanja —
Al' svijest svoje šije ne priklanja.

Sad nema mjesta mraku tiranskome!
Uzdasi roblja ragjaju slobodu
I spas i sreću potištenom rodu.

II.

Što grakćeš, gale, kad imadeš strvi,
Tu mrtvog robija leže legionu,
Tu sila pade, tu se ropstvo krvi,
Tu mnogi uzdah izvinu se boni.

Il kobiš istom stečenu slobodu,
Ili se praštaš s četama tirana? . . .
O ostaj gale! Već je u pohodu
Sloboda draga. Eto roblju dana!

Digla se snaga slame i plotova:
I dronjci hoće da postanu ljudi,
Ponos i čojstvo u njima se budi.

Tirani dolje! Vlada je robova —
Još šapće uzdah ranjenika bona,
A gavran grakće povrh legionu.

Asim:

O društvenosti.

(Svršetak).

Da se ovo naše očajno materijalno ekonomsko stanje koliko - koliko popravi i poboljša, potreban je zajednički rad i sporazum sviju nas. S toga je društvo i u ovome pogledu jedno zgodno sredstvo t. j. opet jedno stjecište, gdje se možemo sastati, porazgovoriti, posavjetovati, pa eventualno u tu svrhu stvoriti i potrebnu organizaciju.

Mi treba dakle da shvatimo onaj dublji smisao društvenosti; naročito treba da shvatimo onaj plemeniti cilj, što ga naša društva kao dobrotvorna imaju pred očima. Biti dobrotvor, biti „hajir sahibija“ svoga naroda, pomoći svome bratu u bijedi i nevolji, to je uzvišeno, to je i lijepo i plemenito, to je naša sveta čovječanska i islamska dužnost.

Ova spoznaja, ova svijest sa čvrstom odlukom, da je čovjek u društvu, u jednom dobrotvornom društvu član za to, da svome bratu i svome bližnjem u nevolji pomogne, treba da svakog uzdigne do ponosa, te da u njemu pobudi volju i to nepokolebivu volju za rad i požrtvovnost.

Šta može zajednički i društveni organizovan rad stvoriti, i kakova dobra za narod doprinijeti, najbolje nam svjedoči preporod naše braće muslimana u Rusiji.

Do godine 1870. drijemalo je ili bolje rekuć živilo je u letargiji u potpunoj nesvijesti 20 miliona muslimana u Rusiji. Jest prije 30—40 godina živili su islamski narodi u Rusiji pod dojmom sredovječnog mračnjaštva, a među njima ne samo da nije bilo nikakove veze ni zajedničkog rada, nego su šta više bili megjusobno do pretjeranosti rascjepkani. Koliko je u raznim tatarskim plemenima bilo

hanova, toliko je bilo među Tatarima stranaka i sve te stranke su se megjusobno do istrage gložile. Rusija, kao inovjerna država, nije se mnogo za njih brinula, ona je uzimala od njih porez u krvi i novcu, a njihov unutarnji socijalni život i poredak prepustila je samim njima. Razni Baškiri, Kirgizi, krimski i donski Tatari, te kavkaski Turci, nijesu se megjusobno tako rekuć ni poznavali, a kamo li da su u kakoj vezi stajali. Pokret ruskih muslimana datira od početka osamdesetih godina, kad je preporoditelj njihov Ismail bey Gasparinski osnovao prvi tatarski list „Terdzumani hakikat“. —I onda su ruski muslimani, koji su se do tada smatrali prototipom lijenosti i ropske podložnosti, povučeni u struju liberalnih agitacija, te su za kratko vrijeme postali faktor, s kojim je Rusija morala računati. Kroz kratko vrijeme su ruski muslimani stupili u prve redove naroda Rusije, koji se i danas skupa sa ostalim narodima bore protiv apsolutizma i autokracije. God. 1906. — prije pet godina, bio je uz velike neprilike održan u Nižnjem Novgorodu prvi tatarski narodni zbor ili — „sabor ruskih muslimana“ — kako ga oni sami nazvaše. Na tome saboru je bio utemeljen moralni savez onih 20 miliona ruskih muslimana, a naglašena je na tome saboru i apsolutna potreba sloge svih muslimana na zemlji.

Riječi: „bratstvo i jedinstvo“ bile su lozinkom toga sabora. Tome velikom zboru prisustvovalo je preko 20 hiljada muslimana, a zastupane su bile sve nacije i sva plemena. Na tome se islamskom velikom zboru stvorio jednodušan zaključak, koji doslovce glasi: „Ruski će muslimani podignuti nacionalnu svijest školama i oduprijeti se omoću svojih organizacija svim silama nasrtljivoj klerikalnoj ruskoj propagandi“.

Na tome saboru rekao je jedan islamski novinar među ostalim slijedeće: „Prije nekoliko godina bili smo na onm stupnju kulture, na kojem je ostali svijet bio prije četiri stoljeća, a sada posjedujemo oko 500 znanstvenih i literarnih djela. To doduše nije puno, ali autori tih djela su nam još mladi ljudi, puni sile i snage, pa se nadamo da će u svojoj generaciji to podvostručiti. Imamo ljudi učenjaka svjetskog glasa, imamo elementarnih i srednjih škola, imamo kazališta, dapače i žena koje bi mogle izobrazbom i svojim idejama stati uz bok mnogim emancipovanim Evropejkama.“ — Ovo neka nam bude dokazom, šta su ruski muslimani stvorili na kulturnom polju od 1880. do 1906. godine, daklen za 26 godina.

Protiv njihovog kulturnog pokreta digla se bila silna reakcija mračnjačkih i religioznih elemenata, koji su svojom ignorancijom i fanatizmom htjeli još u početku spriječiti taj liberalni pokret, protiveći se svakoj novotariji, nu ta reakcija bila je kroz dva decenija polagano savldana, pak danas nema muslimana u Rusiji, koji ne shvaća potrebu nauke i škole, kao jedinog oružja, s kojim može obraniti i svoju vjeru i slobodu i domovinu i narodnost.

Ne ću nabrajati sve napredne tekovine ruskih muslimana, samo ću naglasiti to, da su se ruski muslimani

preporodili jedino i samo pomoću organizovanih društava sa različitim korisnim i humanitarnim svrhama.

Pa i svi civilizovani evropski narodi imaju da zahvale za svoj napredak i procvat svojim različitim socijetnim skupinama, udruženjima.

Englesku je preporodio i kulturno na današnju visinu podigao Thomas Arnold, protestantski duhovnik, koji je dvjema riječima označio svrhu svakog odgoja i svekolike naobrazbe. Te su njegove riječi: christian — gentlemen" — što znači — kršćanski kavalir, pa je u tu svrhu u godini 1830. stvorio udruženja za narodnu prosvjetu, koja se na lome bazirala, da Englez mora usporedo odgajati i tijelo i duh, čime je englesko školstvo bilo reformirano. Osim toga je taj reformator engleske prosvjete zasnovao čitaonička društva i narodne knjižnice, među kojima je bilo i tako zvanih „putujućih knjižnica", koje su se prenosile iz mjesta u mjesto, te se među narod širila knjiga na čitanje.

Isto tako su razni Vereini i Verbindungi podigli njemački narod na današnji zamjerni stupanj kulture. Sam Reifeisenov sistem osnivanja poljoprivrednih zadruga učinio je Njemačku tako produktivnom, da danas svojim kruhom i krumpirom hrani do 65 milijona naroda, dok godine 1858. nije mogla ista zemlja da prehrani 36 miliona duša, zbog čega su se tada jatovice Nijemci selili u Ameriku.

Razni societeti i unie t. j. udruženja učinili su Francusku velikom, a njen narod je postao pioner slobode za sve narode na zemlji.

Eto najbliži nam slovenski i bratski češki narod, može po svojoj kulturi da bude uzorom ne samo nama, nego i svima ostalim slovenskim narodima. Češki narod je bio više izložen udarcima tugjinstine, nego ikoji drugi slovenski narod. Češki narod se vjekovima bori proti germanskoj aždahi, koja ga hoće da proguta, ali se on ne da, već se ujedinjenim narodnim silama — baziranim na raznim „kružekima", „Češkim besedama" i t. d. dakle društvima — od te surove nasrtljivosti brani. Ta vjekovna obrana očeličila je i razvila sile češkog naroda do toga stupnja, da danas oni prelaze iz defenzive u ofenzivu t. j. iz obrane u navalu i njegov dušmanin počima pred njim na svima linijama uzmicati.

Iz ovoga svega, što sam u najkraćim potezima spomenuo, možemo izvući jedan moral, jednu pouku, koja bi u jednoj izreki glasila od prilike ovako: Nas tojmo doći do spoznaje, u kojoj će biti sadržana misao: da pojedinci, koristeći ukupnosti, koriste i sami sebi, — ili bolje rekuć: naš spas je u skladu interesa pojedinca i cjelokupnosti, pa se što više udružujmo! Zaključujući ovu raspravicu želim, da naša društva pokažu malo više života, agilnosti, reda i rada, a njihova blagodat, korist i Božji blagoslov ne će izostati.

Svrha je ovoga moga skromnoga rada samo ta, da se malo pobudi smisao i oživi interesovanje za društvenost.

U to ime, neka nam bude sretan i beričetan svaki naš posao!

H. F.

Borba s tigrom.

U društvu sa tada poznatim holandskim geologom Moerom i delegatom arheološkog instituta Rosselom putovahu po otocima Jave i Sumatre.

Jednog dana iza dugog putovanja prispijemo upravo u sami mrak u tamošnje seoce Nivvenis, koje je vlasništvo nekolicine Evropljana, pod čijom je upravom i nadzorom radilo stotinama kineskih i drugih radnika. Zemlja, što su je obragjivali ovi radnici, sačinjavala je prostor kojih 20 četvornih kilometara širok, koji usred steće šume bijaše iskrčen. To seoce, koje je opasano sa sviju strana visokim šumskim drvećem, izgledalo je kao da se nalazi usred kakve tvrgjave, koja ga štiti od navale šumske zvijeradi.

Tu večer bili smo gosti kod Holandeza, jednog od vlastelina toga sela, Mister Olanda. Iza večere izagjemo u hladnjak. Večer je bila divna. Lampa, koja je tu gorila, bacala je svoje trake svjetla daleko u gustu noćnu tamu, koja bijaše išarana zvijezdama svjetlucajućih boja, što ispred nas amo tamo lijetahu.

Domaćin nam je mnogo što šta o tamošnjim krajevima pripovijedao. Kad se je pavela riječ o lovu, zapitam ja domaćina:

— Dogodi li se ovdje često, da tigri razderu čovjeka?

— Ne, odgovori domaćin. U deset godina tek tričetiri slučaja. I tigri kao da su stekli već uvjerenje o ljudskoj sili.

— U ovoj ih okolici sigurno ima silesija? — produžim ja ispitivanje znatiželjno, na što će domaćina:

— Šuma ih je puna i nije nikakva rijetkost, da se vide u po bijela dana, kako izvan šume hodaju.

Lampa je dogorijevala, bacajući svoje slabe, izmorene trake plave svjetlosti u gustu noćnu tamu. Ispijajući pri tome zadnje findžane kahve, dignemo se u svoje odaje da prenoćimo.

Spavao sam do kasno u jutro. Domaćin je već bio otišao na njivu, kad sam se ja probudio. Popivši kahvu, izagjem da se oko kuće prošetam. Razmišljajući, da li da napravim mali izlet u okolicu, ili da igjem sregjivati i popravljati moje jadne dnevničke, naigjem pokraj „sklonje", u kojoj ugledam vrlo krasni američki bicikl. Probudi se u meni stara strast za jahanjem. Davno je to bilo, kad jednom bijah na izletu u okolici Malage, kojom zgodom zdobijem moj bicikl i od onda nijesam ga pojahao. Ne mognem odoljeti. Izvadim ga ispod „sklonje" i pojašem. Mislio sam isprva pojahati samo oko kuće, ali ne bijaše tako. Široki i ravni put, što se je protezao izmegju kruškovih stabala, što su posagjena po krajevima puta, kao da me namamljivaše. Isprva sam polahko, a poslije sve brže i brže gonio.

Krasni, gjavolasti stroj, koji me ugodno slušaše, pa onaj pogodni i dugi ravni put očaraše me tako, da bijah

igračkom u rukama mojih strasti. Odlučim napraviti izlet, ni ne mareći za zamjerku gospodarevu, bez čije sam dozvole i pitanja uzeo bicikl.

Preletivši za nekoliko minuta prostor od 5—6 kilometara, nalazio sam se tik šume, ispod koje se steralo nepregledno more zelenila, ukrašeno raznobojnim poljskim cvijećem.

Da bih se mogao duboko nadisati ovoga zamamnoga mirisa i nagledati krasnog romantičnog predjela, sašao sam s bicikla, stavio ga tu, a ja sam se uspeo na granit, što se tu nedaleka nalazio.

Sjedeći nepomično zamišljen i opojen krasotama predjela, očujem najedanput, kako iza mojih legja popucuje granje. Prenuvši se iz misli opazim, kako se šikara razmiče, a kroz nju se šulja nehajno nekakvo kriječko tijelo, spuštajući se prama rijeci, koja se je nalazila malo podalje od mene. Srce mi u čas prestade kucati kad spazih, da je to tijelo „car zvijeri" — tigar! Na kojih trideset koračaja od mene pomaljao se je iz šumske polutame. Izišavši iz šume, tigar je stao. Njegovo tankovijasto tijelo i sjajne, poput zlata žute, oči ne micahu se.

Napola sakriven lisnatim stupom, što se je nadvio, ukočeno sam sjedio, ne odajući ni najmanjeg znaka kretanje. Strah me je počeo sve žešće hvatati. Da idem k biciklu — pomislim u sebi — valja mi izletiti do na glavni put. To bi opet svratilo pozornost životinje i ni dva koraka ne bih mogao ujangmiti, a već bi me šćepala svojim krutim šapama.

Nemoguće bi bilo i to da bih se okoristio zaprepaštenošću tigrovom. Nijesam se smio pouzdati u bicikl da me spašava, bude li zvijer odlučila da me goni. Istina, bicikl će prije preletjeti izvjesni prostor daljine, ali se ne može ma i najveća, ali ograničena brzina stroja usporediti sa prvim očajnim jurišima tigrovim, U tom se času najstrašnije misli vrzle po mojoj glavi.

Minuvši me prvi časovi zbunjenosti i straha, osjećao sam strepnju u cijelom tijelu, srce mi je kao čekić kucalo, a usta mi bijahu kao kamen spečena.

Ah, da bar imam uza se oružje! gorko sam uzdahnuo. Revolver, kojeg sam do sada vazda nosio, jutros mi e ostao pod jastukom. Baš kao da mi gjavo ne dade ponijeti. Jedino sam se hrabrio mišlju, da se je zvijer minule noći negdje najela i zbog žegje spušta se u korito rijeke.

Spustivši se u rijeku, zagnjuri njušku u vodu, ali kao da to ne bijaše ono, radi čega je tigar tu došao: najedanput podiže glavu. Tako uzdignute glave da mu se je voda iz usta cijedila, kružio je očima unaokolo, kao da nešto vrebalo. Sad sam razumio po tom, da je tigar gladan i da se je iz šume išuljao, ne bi li gdjegod našao plijena, da donaknadi sinošnji gubitak.

Tek jedan nepromišljeni kret mogao me je učiniti žrtvom neuspjeha. Njegovo fino i tankovijasto tijelo nepresano stajalo ukočeno, očima, koje su poput luči neobično sjevale, prelazio je grabežljivom sporošću s drveta na drvo,

s grma na grm. Na čas okrenu se prama šumi, povlačeći lijeno nogu za nogom, kao da se povlači u šumu. U taj čas preprhnu ptica s grane na granu. Tigar naglo okrene glavu. Oči su mu poput fosfora sjale, nu ne opazi ništa Uvrnute, mačijoj slične glave tigar je u dostojanstvenom položaju nešto oko sebe osluškivao. Kan'da je oklijevao u odluci, kojim bi od dva puta krenuo. Obuzeo me silni strah, da mi se nešto vrtilo u glavi, a srce je naglo lupalo, kao da će iskočiti iz grudi.

Odlučivši se napokon, koraknu prama rijeci. U isti čas poput strijele skočim ja iz svoga zakloništa, poletivši prama biciklu. Pohivajući bicikl očujem zamuknuti topot tigrovih nogu. To bijaše prvi juriš. Ustoboljen na biciklu zavitlam nogama. Bio sam pri potpunoj svijesti. Usprkos uzbujenja, što je nastalo ušljed prevelikog straha, ipak sam letio brzo, razborito i sigurno, kao vanprirodni čovjek. Neka tajinstvena sila, koja se obično pojavljuje kod čovjeka u ozbiljnim, kritičnim časovima, vodila me je uspješno i sigurno, davajući mojim udovima i mišićima neobičnu snagu.

I drugi puta je navalio, ali bez uspjeha. Pri oba ta juriša, na svu moju sreću, nijesam se bio smeo, jer bijah kojih pedeset metara pred njim, što mi je još pobugjivalo nadu, da će tigar, dok prikupi ovaj prostor, malaksati, a u jurišanju mu nestati pregjašne sile i žestine. Noge mi igrahu od pomamne brzine.

Četvrtim jurišem tigar je skratio postojeći prostor i smanjio ga za nekoliko metara. Petim jurišem bijaše me toliko dostigao, da je manjkalo samo pružiti šapu i šćepati me. Sad je već sve gotovo — u strahu pomislim —, uzalud je svaka borba. Bijaše podigao šapu, da pograbi zadnji kotač, ali je šapa omakla, ne zabodavši u gumu.. Ovaj neumjesni korak zabavio ga je, s čega je malo zaostao

Tajanstvena sila, koja mi je u početku pomogla, kao da se opet povratila. Pomamna brzina, kojom je sada bicikl jurio, nagela ga je malo u lijevo, upravo prama kruškovoga stabla, što je stajalo u kraju puta. Grane stabla smele su tigra, da nije mogao uzeti potpuna skoka. Tako se je malo prostor razmakao. Bicikl je dosegao vrhunac svoje brzine, ali pored svega toga, ja sam svegjer očajavao. Ledeni mi srsi proležište tijelom, pomislivši da će se sva ova očajna borba za koji čas po me najužasnije dovršiti Kad su gumeni kotači letili pomamnom brzinom pred šapama zvijeri, opazim pred sobom dug, a uzahan most, koji se steraše preko jednog prokopa. To mi je probudilo tračak nade, jer sam mislio, da će se tigar koji čas zadržati pred mostom u oklijevanju, ili bar usporiti lijet, pri čemu će za koji metar zaostati za mnom I nijesam se prevario. Prešavši preko mosta, bijah ga već ostavio za desetak metara.

Opojen ovim uspjehom, činilo mi se, da sam sad podvostručio brzinu. U časovima, što su iza ovoga slijedili, tigar je ponovno prikupio izgubljeni prostor, ali u navalu nije više bio onaki kao prije: ujedljiv i silovit. Tračak slabe, titrave nade, što je još živio i zadržavao

se u mozgu, davao mi je potrebitu snagu. Brzina je odavna bila došla u najviši stupanj, pa ne mogu reći, da sam pobrzao, ali sam svakako nastojao, da ne izgubim ravnotežu. Letili smo. tako stotinjak metara, a da se prostor megju nama nije mijenjao. Naskoro opazih, kako je tigar prilično zaostao.

Sad se poput puščanog taneta tismem niz brdo, koje sam s veseljem već otprije iz daljine bio opazio. Sletivši u ravan, ostavim tigra još nešto za sobom. Sad mi je počelo zadovoljnije kucati srce, grudi mi se nadimahu od neke radosti u skorju pobjedu. Ali noge od silnog umora, kao da nijesu moje.

Najednom mi nešto sjeknu mozgom, veselje se preobrnju u ponovni strah! Spram vratnica, na ulazu njive nasred puta ležao je oboren veliki lisnati stup. Šta ću sad — pomislih —! Nije mi bilo moguće saći s bicikla, koji je svom snagom letio. Šta hoće, nek bude — rek-nem — i natjeram bicikl. Pregjoh sretno. Da se ne smetem i da ne izgubim ravnoteže, morao sam sporije goniti. To kao ;da je tigar uočio i očajno po zadnji put navali. Poletiše mi srsi cijelim tijelom, kao da me se do-tače ledena ruka smrti. U mozgu mi nešto zavrnu i poče mi se nesvijestiti. U tom času prikupim i zadnju snagu. Tigar je već malaksao. Čuo sam kako hrope od silnog umora. Sad sam ga sigurno pobijedio. Još me je neko vrijeme gonio, ali uvidivši da je uzalud, ostao je. Tada sam i ja ulazio u selo, I ako sam bio u selu, bez bojazni od tigra, ipak nijesam popuštao u brzini. Bio sam silno uzrujan.

*

Srce mi se topilo od miline, bio sam zanesen ovim sjajnim uspjehom, spasivši se herojski od očite smrti i nadjačavši najbržu i najopasniju zvijer. Od tada tek počeh neograničeno ljubiti i cijeniti život,

U ovoj borbi stekao sam nepokolebljivo uvjerenje, da izum bicikla služi kao nova sjajna epoha u povjes-nici ljudskoga života. Kao ja, do sada ni jedan čovjek nije mogao steći pravoga i čvrstoga uvjerenja o položaju kojeg se je današnji čovjek dovinuo, čiji pregiji i praoc, bez ikakve zaštite milijardama godina usred najgrabežiji-vije zvjeradi življahu.

S turskog: Muhamed Zahirović

Epigrami.

Po njemačkom složio: Sulejman Mursel.

Okreni se, život pitaj,
Kad t' okupe brige;
Dan i noć ti više kažu,
Neg' sve mudre knjige.

„Silom lako ne uvjeri!“
Tiran mora znati;
U šibe je dotle pravo,
Dok može da mlati.

Gizda smeta, kada sila
Zapreku ne pazi;
Komu valja baru preći,
Bos mora da gazi.

„Dok koristiš, cijenete“,
To su pjesme stare:
Zadnja ruža čim opane,
Za grm joj ne mare.

Svoja bolest teško tišti,
Tugja nije muka;
Moj me nokat više boli,
Nego t v o j a ruka.

Husein Gjogo:

Kratak pregled perzijske knji- ževnosti.

[Svršetak.]

Dramsko p j e s n i š t v o .

Ova najmlagja vrsta pjesništva razvila se u Perziji iz vjerskih molitava i ceremonija. Perzijski narod ima si-lesiju takoga gradiva počevši od prodaje Jusuf pejgamera pa sve do sudnjeg dana. Naročito je u njih mnogo pje-sama i elegija o h. Aliji, njegovom umorstvu i o muče-ničkoj smrti njegovog sina Husejna (680. kod Kerbelata). Od toga vremena počese se muslimani razdvajati na Ali-jevce i Muavijevece i konačno taj razdor urodi, te se i u vjeri osjeti neka razlika. Pristalice Sune nazvaše se Su-niti, a ostali — većinom Perzijanci — zadobiše ime Šiti (raskolnici). Šitska nauka bi u g. 1502. proglašena za državnu vjeru u Perziji.

Sinovi Irana i dan danas slave godišnjicu t. j. onaj dan¹⁾, kad je ubijen h. Husejn pravi nasljednik halifske časti. Ta je slava vrlo tužna, nju od krvi i strahote ne može mnogo oko da gleda. Na taj dan u svakom gradu gdje ima dosta Perzijanaca (daklen i u Turskoj), kreće povorka Šita kroz izvjesne ulice. Naprijed idu derviši i glasno uče molitve i razna štiva o smrti rečenih velikana i o progonstvu njihovih pristalica onog vremena. Za der-višima idu neki ljudi obučeni u bijelu haljinu sa handža-

¹⁾ 10. okt. „jevmi ašura“.

rima u ruci, a za ovima korača ostali svijet. Kad derviši prouče po koji odlomak, zastanu, a svijet (povorka), osobito onaj naprijed, počne uzdihivati i tužno vikati: ja Ali, ja Husejn, ja Hasan i t. d. Oni u bijelim odijelima, zaneseni vjerskim čuvstvom, udare sebe handžarem po trupu, po ruci, glavi i drugda, te se jako izbrane. Krv šikne i odijelo poškropi. Neki se izgubi, te ga odnesu, a ostali pogju dalje, da to isto čine, na drugim mjestima, gdje će povorka zastati. Koji u takoj žalbi iznemogne, od velika gubitka krvi, ili ako koji baš i zaglavi, — taj onda ima kod svojih istovjernika osobitu čast, — jer je dokazao „djelom“, koliko žali za onim mučenicima vjere, koje je perzijski narod toliko volio, da h. Aliju poštuje kao kakva sveca.

Naravno, da ovako prikazivanje i ovakova drama prelazi preko granica svake umjetnosti. Tako prikazivanje je jedno strašilo, koje mogu izvoditi jedino fanatičari.²⁾

O modernoj drami iz socijalnoga života ne može biti ozbiljna govora, jer odavna nije Perzija slobodno odahnula. Moguće je, da su im Englezi pokazali djela Šekspirova, a i Turska, koliko je god u stisci, može svojom literaturom pobuditi šahove podanike, da ovu granu pjesništva prenesu u svoju domovinu. Da Bog da!

Znanstvena književnost.

Mi smo još prije istaknuli, da je znanstvena perz. književnost pisana arapskim jezikom, osobito na početku prodiranja Arapa u iranske krajeve. Ono brzo širenje njihove države jest znak, da su sinovi pustinje bili dobro organizovani, spremni i svjesni svoje sile, te su težili, da što više prošire svoje carstvo. I prosvjeta prolazaše dobro pošto su Arapi voljeli čitanje i lijepu književnu gragju, te im u tom poslu pomogoše i Perzijancj, pišući takogjer arap. jezikom. Nu te znanstvene knjige nijesu unosile prosvjetu u masu, u narod perzijski sve dotlen, dok njegovi učenjaci nijesu počeli u 10. vijeku sa prijevodima valjanih arap. knjiga. Perzijski učenjaci su prije arap prodiranja preveli neke grčke i bizantinske latinske knjige, a kad se prihvatiše još i arap. znanstvene književnosti, onda su i širi slojevi imali priliku, da se dobro naobraze.

Perzijanci su najvoljeli povijest. Oni su, onako od prirode ponosni, neizmjereno uživali čitajući razna djela o silnim carevima, velikim junacima i golemom sjaju prošlih vijekova. To i jest uzrok, da se je Veliki Firdusi pothvatio onog ogromnog rada oko „Šahname“, a to je ujedno i glavni uzrok, pa Perzijanci ovog velikana i dan-danas onako poštivaju i slave. On je pogodio narodnu želju, udario je u narodnu žicu. Od mnogih povjesnih djela spomenućemo samo neke. „Tarihi džuzide“ (t. j. Povijest izabrana) od Džurdžanije bavi se dogagjajima od najstarijih vremena do 1259. p. I. „Zafername“ (Knjiga o poajedi.) i „Revdatus-sefa“ (Vrt nepomućenog uživanja) potječu od Šerefud Dini Ali Jezdije. Valja spomenuti i neke kronike Vessafove i Tebarijevu kroniku (prvi perz. prijevod sa sa arapskog).

*) Čuo sam, da za taj posao upotrebljuju većinom niži stalež, kao hamale, ribare i dr., kojim ugledniji gragjani plate priličnu svotu.

Kada se, nakon opadanja halifata, perzijsko carstvo proteglo na Indiju, tada aristokracija ove zemlje prihvati perzijski jezik i običaje, koje unesoše novi gospodari (veliki moguli), te tako povećaše utjecaj perz. knjige. Ova aristokracija zajedno sa perzijskim vladarima počеше pisati djela perz. jezikom, i u tom nastojanju puno učini. U Indiji su napisane i ove znanstvene knjige;

„Muntehab-ut-tevarih“ t. j. Izabrani dogogjaji iz povijesti od Abdul Kadiri Badauni-je, 1597. dovršena, „Gjulšen-i Ibrahimi“ od Ferištaha (to je čitava povijest Indije); „Padšahname“ (Knjiga o vladaru) o caru Šah-džihanu od Ebul Hamida iz Lauore, te „Povijest cara Akbara“ od Ebul Fazla Allamije. Još ćemo spomenuti neke autobiografije ili biografije mongolskih careva kao „Tuzukat“ (Staze, redovi), „Meifuzati Timur“ (Riječi Timurleukove), „Vakiati Babari“ (Vrijeme vladavine cara Babari-a i t. d. Megju najmlagjim djelima — treba znati, da se i danas služe perz. jezikom ugledniji ljudi zapadne Indije — valja istaknuti „Ateškede“ (Ognjeni hram) od Lutfi Alibega (1784) i „Teskiret-us-šuaara“ (biografije pjesnika) od Devletšaha, najznatnijeg perz. povjesničara.

Za povijest Islama važno je djelo „Ulema-i Islam“, gdje ima dosta podataka i o perz. staroj vjeri, te „Dabistan“ (17. vijek).

Perzijanci su filozofska djela pisali gotovo jedino arapskim jezikom, ali su na području mističnog panteizma samostalno radili. Imali su nekoliko svojih djela iz etike i narodnog uzgoja („Kabusname“). Znamenito je za geografiju djelo „Sefername“ (O putovanju) od Nasiri Husreva i „Heft Iklim“ (Sedam podneblja) Ahmeta Raci-a (1594.). Oni su se bavili takogjer medicinom, sastavljanjem lijekova (farmacijom), botanikom i fizikom, te su napisali o tim znanostima dosta važnih knjiga. U matematici su sinovi Irana puno pomogli Arapima, pri čemu treba istaknuti študije Nasir-ed Dini Tuzija, direktora Heladžojeve zvjezdarnice na brdu Meradžju i študije Ulug bega t. zv. „Carske table“, koje je sastavio na temelju promatranja sa zvjezdarnice u Samarkandu o geometriji i astronomiji.

* * *

Ovijem letimičnim pregledom htio sam da iznesem imena onih islamskih velikana, koji su stvorili veliku perzijsku književnost; htio sam, da se čuje za njihov islamski rad, koji pripada prosvjetnoj zgradi svih muslimana, pa da tijekom još bolje zavolimo taj plemeniti narod, kome danas prijete velika opasnost od bahatih Rusa i nezasitnih Engleza. Ovaj je pregled mršav, jer nijesam vješt perzijskom jeziku, ali će ipak koliko toliko umanjiti onu prazninu, koja postoji u našem narodu. Nekoliko ljudi, koji znadu perzijski i tim se ponose, ne htjedoše i druge uputiti na tu kulturu, nigdje ne rekoše ama jednu za poznavanje tih velikana. Ovo je trebalo reći ko što se već reklo za Arape, čiju je književnost t. j. njezin prikaz bio iznio bivši „Behar“. Još da se ko nagje, pa da obradi tursku literaturu, e valjalo bi!

Pri pisanju ovog pregleda perz. književnosti najviše sam se služio Mayerovim velikim leksikonom i knjigom Die Haupt-literaturen des Orients (II. dio) od dr. Haberlandta

Šefika-Nesterin Bjelevac.

Odgoj i škola.

Bez svake sumnje u životu čovjeka najglavnije mjesto zauzimalje odgoj. Kako se ko odgoji, onaki i ostane za čitava svog života. Već i sama riječ „lijepo odgojen“ označuje, koliko se mora paziti na odgoj djeteta. Kolika se vrijednost daje odgoju, najviše nam tumači ta činjenica, što se u svim državama danas ozbiljno vode rasprave o odgoju i o načinima, kako je najlakše oplemeniti dušu djeteta.

Hiljade primjera vidimo svaki dan u životu, ali na žalost najviše zlih strana odgoja i nehaja roditelja. Dječurlija, dječaci veliki, odrasli mladići, pa i muževi i oci djece, koje svaki dan susrećemo na ulici — sve su to primjeri lošeg odgoja. Tuku se, biju, piju i svagjaju.. —

A uzrok svemu? Loš odgoj.-----

Eto sam gledala i djecu, kako izlaze iz škole! Pa ćeš misliti, da su oni već odgojeni! Ne! Čim su odmakli ispred očiju učitelja, počnu zastajati, igrati se, za tim psovka i onda se počnu tući, — —

I jedva vidiš izmegju njih stotine dvojicu, ili trojicu, kako mirno igju svojim kućama, noseći knjige i tablu u ručicama.

i nehotice nam dogje na um ono: „kako su lijepo odgojena“...

Tad ne mislimo na školu, nego na roditelje, jer je to njihova zasluga. Škola im nije onu finoću mogla dati. Kuća i domaći odgoj to su učinili: — majka ih je odijelila od one dječurlije, što se svagjaju.

Dijete bi moralo doći u školu, svršivši najprije kod kuće sa roditeljima prve nauke — o lijepom vladanju. Roditelji daju djeci prve pojmove o životu i svijetu i to ostaje u njihovu pamćenju, kao u kamen urezano. Ona dijete nikad ne zaboravlja!

Ako ružu usadimo megju kamenje, megju trnje i ne gledamo je, ne će imati one lijepe boje, onog finog mirisa — izrodiće se, postaće divlja...

Dok ruža u našem perivoju, koju svakim časom gledamo i zalijevamo, procvasti će divnim bojama i zamamljivim mirisom.

A onda je presagjuij po volji, nosi je kuda ti drago — ona opet ostaje ruža!...

Do nedavno u nas nije bilo ni škola, ni školskog odgoja. U posljedno vrijeme počela je škola odgajati nešto našu mušku mladež i to samo školski, ne oplemenjujući srce i dušu, nego samo šireći njegov duševni vidokrug.

Ženska djeca bila su pripušćena majci, kao i dijete ulici, gdje se je s muškom djecom učila svim psovka i postepeno nestajalo kod njih onog ženskog prirogjenog stida. Vidila sam slučajeva, kako i ženska djeca psuju kao i muška. Naučila se na to. Prešlo im u krv.

I tako ovih sam imala i pred sobom u školi. Jednom, došla jedna, drugi put druga i tužile se; a jednom dvije istom upisane, počupaju se za kose i počnu preda mnom psovati.

Ja sam i tada mislila na njihov odgoj i kad sam se poslije, raspitala u kakvim su prilikama odgojena ta djeca, bilo mi je onda sve jasno.

Pojam odgajanja ne može se nikako razlučiti od škole. Odgoj i škola, to su dva pojma, koji uvijek slijede jedan za drugim, ni zajedno obadva u isto vrijeme.

U školu bi trebalo dijete doći, Kako rekoh, sa najnužnijim znanjem o školi. Dijete ne bi smjelo, da opazi veliku razliku izmegju kuće i škole. Mnoga djeca smatraju za kaznu igjenje u školu, a mnogi roditelji šalju opet djecu samo da nisu kod kuće...

Djeca se u školi dosagjuju i jedva čekaju, kad će izaći, jer nije škola udešena prema onomu, što je dijete dosad zanimalo.

Naš ženski podmladak; oni ispod deset godina popupljen je po sokaku i strpat u školu. Roditelji su oćutili tu potrebu i sad traže od nastavnika, od škole, da im djecu preko noći valjano odgoje i vaspitaju. Ne može se to za jedan cas, kad djeca nijesu donijela sa sobom ni pojma o školi i nauci.

Pa i to nas mora veseliti, jer to je jedan dobar korak naprijed, kad se uzmu u obzir nesnosne prilike, pod kojima se razvijamo. Nažalost, kako djeca dolaze u školu, kao divlje srne iz šume, tako i škola, ne stoji na onoj visini, na kojoj bi morala biti. Škola je bez nastave — nastava je nesavremena i nije pedagoški ispitana, pak tako i djeca prolaze školu, nauče vesti i nešto učiti, a njihov um prolazi kroz polumrak.

Postane djevojkom, ne stekav ni pojma o svijetu i i životu.

Nije ga vidila ni u priči ni slici, a nije ga mogla ni naučiti iz onih kratkih i nerazumivih predavanja učitelja i muallima. A kao dijete ne može naučiti arapski i turski, a na materinskom jeziku nejmajuci za to podesnih knjiga, udaje se ta djevojčica poslije kao valjano neodgojena djevojka

Fah savremena obuka u našim školama i što se ne će prekinuti sa umišljenim predrasudama o ćitanju i pisanju, što se i našoj ženskoj djeci ne će otvarati širom vrata znanja, ne ćemo naprijed, jer stupanj kulture jednoga naroda mjeri se po ženama.

iskrena rada, valjana odgoja i savremene škole dajte i našoj ženskoj djeci. — - —

Istočno biserje.

(Sabrao Kasumovic Ahmed Hamdi.)

Srdžba, osveta, zavist i jal najveći su neprijatelji ćovječanstva.

Kad se i igla svojevremeno na svoje mjesto stavi, ona se u ćelićan stup pretvori.

Zakon je fundament države. On zadovoljava suca kao i osuđenog.

Ko želi imati vjerna slugu, neka sam sobom svršava svoje poslove.

NARODNE UMOTVORINE

Kad morija Mostar morijaše...

Zabilježio: Fehim H. Baščaušević.

Kad morija Mostar morijaše,
 PomoriLa dizdareve dvore.
 Do dva brata na avliji kuplju,
 Dvije neve u zelenoj bašči,
 Dvije seke pod bijelom kulom.
 Kad starijeg brata ponesoše,
 Pred njim dobra konja povedoše.
 Kada mlagjeg brata ponesoše,
 Pred njim zelen bajrak razaviše.
 Kad stariju nevu ponesoše,
 Pred njom nose kutiju prstenja.
 Kada mlagju nevu ponesoše,

Pred njom nose od zlata smiju.
 Kada dvije seke ponesoše,
 Pred njim' nose orahovu granu
 I na grani ruho djevojačko.
 Pratio ih ostario babo
 Su dva šćapa na avlinska vrata.
 Ovako je stari govorio:
 „Sretan li sam milom Bogu fala!
 Dva sam sina na vojsku spremio,
 Dvije neve u rod povratio,
 Dvije šćeri svati odvedoše,
 Kako babu oblaziti ne će".
 To izusti, a dušicu pusti
 I umrije ostario babo.

LISTAK

Iz islamskog svijeta.

Kulturno - gospodarstveni napredak muslimana u Mandžu-riji.

U Mandžuriji, otkad je odcjepljena od Kine, opaža se veliki napredak na prosvjetnom i ekonomskom polju. Kao što su njemački i engleski trgovci — koristeći se slobodom trgovanja — stvorili tamo ogromne gospodarske i financijske ustanove, tako su i ruski trgovci i kapitalisti sada ustanovili mnoga slična poduzeća i institucije, koje im donose neprocjenjive koristi. Muslimanski list „Vakt“, koji izlazi u Orenburgu u Rusiji, pišući u jednom od posljednjih svojih brojeva o razvitku ruske trgovine u Mandžuriji, veli da su mnogi ruski muslimani u nju odselili u svrhu trgovačkog poslovanja, te da su razvili najživlju djelatnost i otvorili mnoge svoje gospodarske kulturne ustanove.

Ti su se muslimani — po pisanju „Vakta“ — kroz kratko vrijeme počeli u trgovini natjecati s Rusima, suviše sa ostalim Evropljanima, pa danas su u Mandžuriji sve manufakturne radnje isključivo u njihovim rukama, a najprometniji i najbogatiji trgovi Harbina natrani su muslimanskim velikim trgovinama.

U Harbinu živi oko osamdeset islamskih porodica, a imadu svoje sve vjerske ustanove, društvo i biblioteku, čijim se knjigama prošle godine koristilo osam hiljada osoba. Ta biblioteka ima tri hiljade knjiga na ruskom i tatarskom jeziku u vrijednosti od preko pet hiljada rubalja (15000 kruna), a svakim se danom sve više obogaćuje.

Jedan ruski list, pišući o ovoj našoj braći u Mandžuriji, veli, da će oni — ako dalje ovako uznapreduju — kroz kratko vrijeme i gospodarstveno i prosvjetno daleko natkriliti onamošnje Ruse i postati vrlo opasan element po njihov kulturi i ekonomski prestiž na Dalekom Istoku.

Djelovanje kineskih muslimana u Nankingu. Kako piše jedan uvaženi arapski list, koji je dobro informiran o svjema prilikama islamskog svijeta, nankingski su muslimani najnapredniji dio kineskog naroda. Kao prosvijećeni ljudi oni sačinjavaju većinu među državnim činovništvom, učiteljstvom i t. d.

Nu kako je Nanking mnogo udaljen od ostalih islamskih centara, veći dio njegovih muslimanskih stanovnika imade vrlo manjkavo ili pogrešno poznavanje svoje vjere. To je potaknulo prosvjetljenje Nankinžane, da su poslije kineske revolucije osnovali „Društvo za širenje Islama i prosvjete“, kojemu je glavna svrha, da muslimanima dadne strog islamski odgoj i moral. Danas to društvo imade u samom Nankingu preko 12 hiljada članova, a u potonje je vrijeme osnovalo i svoje pododbore u provinciji Honkonkga, Šangaja, Sičevana i Pekinga. Osim toga glavni odbor društveni stoji u redovitom pismenom saobraćaju sa svjema islamskim odličnicima pojedinih mjesta u Kini, izmjenjujući misli o tom, kako bi društvo i po ostalim gradovima i selima moglo razviti svoju djelatnost na korist kineskih muslimana. Program se ovog društva u glavnom sastoji iz ovih tačaka:

a) Društvu je dužnost nastojati, da kineskim muslimanima rastumači korist novog republikanskog sistema

njihove domovine, te u to ime njegov glavni odbor, a i pododbori u provincijama rasturaju u narod na kineskom jeziku štampane brošure, pa i na javnim skupštinama govore drže i upućuju svjetinu u novu državnu upravu. Glavni odbor i pododbori brinu se uz to o izboru u narodno predstavništvo, te postavljaju sposobne kandidate, koji znaju i imaju volje, da islamskim interesima revno i vjerno služe.

b) Društvo otvara muslim. osnovne i građanske škole u musul. mjestima i mahalama; nastoji raširiti učenje arapskog jezika, narod upoznati sa čistom islamskom naukom i umnožiti broj pravih muslimana.

c) Društvo energično suzbija nemoral među vjernicima, iskorjenjuje gadne običaje i predrasude, koje su se u narodu ukorjenile. Da izbavi muslimane iz mizernog gospodarskog stanja, u kojem se nalaze, društvo ih potiče na trgovinu i obrt i u to ime ulaže velike moralne i materijalne žrtve.

d) Društvo se brine o izboru vrijednih i dostojnih alima za muderise, imame i muallime.

Kako se vidi po ovom programu i po žilavoj aktivnosti ovog velikog muslimanskog udruženja, naša su se kineska braća po vjeri dobro osvijestila i počela stalnim koracima ići u susret boljoj budućnosti. Nek im je Allah na pomoći!

Islamska misionerska ekspedicija na Filipine. Vogja filipinskih muslimana Madžur Džon B. Fill obratio se prije nekoliko mjeseci s molbom na visoki mešihat u Carigradu, da se na Filipine pošalje nekoliko alima, koji bi tamošnji pravovjerni narod podučili islamskom moralu, bogoslužju i šeriatskim socialnim propisima. Kako se sada iz Carigrada javlja naše je vrhovno vjersko tijelo tu molbu uvažilo i odredilo nekoliko uleme na čelu s priznatim teologom Gejlani - zade sejjid Vedžih Zejd efendijom, koji su već preko Misira otputovali na Filipinska otočja, da vrše svetu dužnost učitelja, i širitelja vječitih islamskih istina.

Broj muslimana u Americi. U Sjedinjenim državama sjevero-američkim ima oko deset hiljada muslimana, koji su po narodnosti Turci, Arabi, Kurdi Sloveni i Arnauti. Ovi muslimani većinom stanuju u državama Massachusetts, Rhode-Island, New-York, Pensylvania, Klinois i Missauri, a mnogo ih živi i u gradovima Providence-u, Warcester-u i Boston-u.

Osim ovih u Americi živi još mnogo muslimana iz Indije, Filipina, Kine i Perzije, kojih je broj — zbog manjkavosti statističkih podataka — teško ustanoviti. Prije nekoliko vremena new-yorški dnevnik „New-York Press“ iznio je statistiku o ukupnom broju muslimana u Americi. Prema ovoj novini u Sjedinjenim državama ima 450.000 muslimana. Ali izgleda, da su ove brojke pretjerane. U Americi ima mnogo pristaša mormonske vjere, koji žive u državi Utah, pa pošto Amerikanci njihovo vjerovanje drže sličnim muslimanskome, ubrajaju ih u muslimane. Biće da je i „New-York Press“ uračunala i mormone u svoju statistiku. Mormonski običaji uopće dosta sličie muslimanskim, premda nijesu muslimani. Na primjer i kod mormo-

na je poligamija (višeženstvo) vjerom dozvoljena. Zato b se mormoni s malo truda lahko mogli prevesti na Islam.

Nigdje na svijetu nema slobode vjeroispovijesti kao u Americi, radi čega i ima u njoj mnogo raznih vjera i sekti. Mnogo Amerikanaca ima pristaša nekoje vjere, slične muslimanskoj, koji — čim se sastanu sa jednim muslimanom ponosno govore „I ja sam muslim“.

Amerika je na glasu radi slobode zbora i dogovora. Na velikim mejdanima, u zgradama zvanim „Hall“, te javnim parkovima i ulicama mnogo govornika predaje o vjeri. Dok u jednom kutu parka vidimo jednog govornika koji bezbožnički napada sve vjere; dotle ćemo malo dalje čuti drugoga, kako svu svoju rječitost upotrebljuje, da dokáže istinitost jedne posve nove vjere. Amerikanska se vlada u ova predavanja i propagande ni najmanje ne miješa.

Mnogome je poznat Behaullah iz Ake (Saint Jeand'-Acre), koji je za svoga života u Ameriku spremio mnogo govornika i propovjednika, te preko njih počeo svoju vjeru širiti. Sada u Americi ima velik broj pristaša Behaunahove vjere, oni sebe nazivlju „Behai“ te imaju svagdje svoje posebne hramove i bogomolje, Takogjer ima behaija i po evropskim velegradovima kao Londonu, Parizu, Berlinu i Beču. Kada se sastanu sa muslimanima, behaije za sebe govore, da su i oni jedna vrst muhamedija, ali je njihovo vjerovanje podaleko od islamskoga. Behaije, kad idu na molitvu, na glave fesove ustiču i njih svake godine velik broj dolazi u Aku hodočastiti Behaullahov grob.

Da naša islamska ulema dogje u Ameriku i stane o Islamu predavati, bez dvojbe bi za kratko vrijeme vidjeli velik broj Amerikanaca — muslimana. Ne samo mormoni i behaije, nego uopće svi Amerikanci zbog njihove sposobnosti i simpatija za Islam s malo truda i prijegora lako bi se mogli prevesti na uzvišeni islam. Za to je prije svega nužno pravih, alima i vaiza koji dobro poznaju američki (engleski) jezik, svaki Amerikanac, koji uvidi pravdu i istinu, sa poklikom „All right“ (Sve dobro), bez oklijevanja je prima; od toga ga ništa ne može odvratiti.

U Americi se često i u visokim krugovima debatira o Islamu i mnogi inteligentniji i ugledniji Američani očito simpatizuju muslimane i uzvišeni islam.

Važni zaključci indijskih muslimana. Na poticaj bhopal-ske vladarice u Indiji konstituisao se je odbor za skupljanje dobrovoljnih priloga turskoj carevini. Indijske novine sada javljaju, da je taj odbor stvorio ove zaključke: 1.) Poku-piti u cijeloj Indiji oko deset milijuna lira; 2.) za tu svotu kupiti turskom carsvu jednu ratnu flotilu; 3.) iz Indije muslimanske mladiće slati na osmanlijske visoke škole; 4.) zamoliti portu, da ti mladići po svršetku nauka i pošto se naturalizuju budu primani u tursku državnu službu; 5.) turski jezik kao obligatan predmet zvesti po svjema islamskim školama u Indiji; b.) tražiti od osm. vlade u Carigradu, da ordu-jezik zavedu po svjema visokim školama kao obvezatan predmet i 7.) potaknuti portu, da ustanovi ratni porez za sve muslimane, koji pohode za vrijeme hadža Meku i Medinu.

Književnost.

Muslimanska biblioteka u Mostaru. Svjema nam je poznato, da je „Behar“ za vrijeme svog višegodišnjeg izlaženja donio dosta vrlo dobrih originalnih i s istoka prevedenih poučnih i zabavnih literarnih radova, osobito onih religiozno - kulturnog karaktera, kojim se je mnogo okoristio naš millet, a naročito naša porodica.

Kako se ti lijepi radovi nijesu poslije štampali u posebnu knjigu, a „Beharova“ se skoro sva godišta rasprodala, oni su pali u zaborav i ostali nepoznati velikom dijelu islamskog milleta, osobito mlagjoj generaciji, koja pohagja srednje škole, a koja nema dovoljno vjerskog odgoja i poznavanja islamskih istina.

Stoga, a i za to, što redakcija našeg lista imade dosta novih izvornih i prevedenih lijepih poučnih i zabavnih radova, koje ne bi mogli u narednoj godini pored ostalog gradiva iznijeti, naša je administracija odlučila pokrenuti biblioteku, koja će periodično izdavati u posebnim sveskama sve ove nove, a i one u „Beharu“ tiskane radove, ako joj njihovi autori dozvole. Zato će se administracija staviti s njima u sporazum u najskorije vrijeme. Prva knjiga ove biblioteke ovih će se dana dati štampati Sveskama Musl. biblioteke biće cijena vrlo umjerna, da će ih moći svako bez teškoće kupiti i čitati, pa se nadamo, da će ovu nakanu naše administracije svaki dobroželjitelj islamskog naroda i prijatelj njegove prosvjete s veseljem pozdraviti.

Zapisnici islamske prosvjetne ankete. Primili smo ovu knjigu, koja je na našem jeziku a arapskim slovima prije nekog vremena tiskana u islamskoj dioničkoj štampariji u Sarajevu, a u kojoj je iscrpivo iznesen sav rad islamske prosvjetne ankete iz god. 1911. i 12. i njeni zaključci o reformi mekteba, medresa i vjerske nauke na državnim školama. Mi ovu knjigu toplo preporučujemo svakom muslimanu, koji se interesuje za ovo naše vitalno pitanje i koji poznaje arapsko pismo. Cijena je knjizi K 2, a može se dobiti u knjižari Muhamed Bekira Kalajdžića u Mostaru.

Iz tmine k svjetlu. (Zulmetden nura). Pod tim je imenom ovih dana u Carigradu izašla iz štampe vrlo lijepa i strogo znanstveno napisana knjiga od učenog osmanlijskog kulturnog radenika, M. Šemsudin bega, bivšeg direktora gimnazije na otoku Mitileni, koju su Grci zaposjeli. Knjiga imade oko 400 stranica, a svojom poukom u ovim crnim danima može Osmanlijama služiti kao putokaz svijetlijoj i boljoj budućnosti. M. Šemsudin beg je ovo svoje najnovije djelo podijelio na ova poglavlja:

Tvrđokorna su uvjerenja zapreka spoznaji istine. Uzroci i činbenici današnje osm. propasti interne su naravi. Uzalud nam je prositi milost od Evrope; sami se prenimmo. Moramo se osnažiti, da smo spremni za osvetu i jedino tom mišlju živjeti. Za što se Evropa prikazuje, kao da je s nama u najtješnjim prijateljskim odnošajima-

Zašto sva Evropa želi naše komadanje. Život je borba Organi, koji se neprilagogjuju prirodnim zakonima, ne mogu živjeti. Kad se je kod ljudi pojavila religiozna ideja.

Potreba vjere. Vjera u Islamijetu Islam nije protivnik znanosti, nego na protiv najveći njen zaštitnik. Islamska vjera je ćudoregje i moral. Kako Islam sudi o radu i nastojanju. Zapreka našem napretku nije Islam, nego ono muslimanstvo, koje smo krivo naučili. Kako je liberalna islamska vjera. Obuka ilmijanska i njeno potiskivanje muslimana u ponor dzehaleta. Napredne medrese i rliihove zasluge. Natražne medrese i štete, koje od njih potječu. Medrese su potrebne reformaciji. Tekije i njihov utjecaj na duh naroda.

Doba tenzimatsko i njegove posljedice- Probudimo našu narodnu svijest Anadolija traži liječnika, da joj rane vidaju. Plemensko slabljenje (opadanje?) u Anadolu i lijek proti njemu. Prešna sredstva, koja se moraju upotrebiti proti današnjem mizernom stanju u Maloj Aziji. Mala Azija kopreca se i guši u pandžama bezdušnih lihvara. U Anatol treba poslati stručne misije, osobito agrikulturn a poslanstva. Pitanje braka, koje je jedna od naših težih socijalnih rana. Kako ćemo provesti socijalnu revoluciju. Pitanje odgoja i obuke buduće generacije. Osnovi odgoja i obuke. Dužnosti roditelja u pogledu odgoja i obuke. Kakva je obuka u našim školama. Obuka vjerskih znanosti u srednjim školama. Ćudoredni odgoj. Higijena i fizičko odgajanje. Obuka za prirodne i realne znanosti. Obuka stranih jezika. Arapski i perzijski jezik. Obuka turskog jezika. Obuka povijesti i geografije. Pitanje sudbine slobodne volje. Sudbina i tevekul u Islamu. Da li pitanje sudbine u Islamu odgovara fatalizmu. Riječi „kada“ i „kader“ u Kur'anu. Šta znači vjerovanje u „kadr“. Slobodno ispitivanje i tumačenje neophodna je potreba svakog stoljeća. Od dana, kad su zatvorena vrata slobodnog tumačenja, zatvorena su i vrata narodnog blagostanja. Vrata slobodnog ispitivanja i tumačenja moraju se otvoriti, ali samo jednom ilmijanskom odboru.

Kako se vidi po samim naslovima pojedinih poglavlja ove knjige, pisac je u njoj raspravio najvažnija pitanja, koja zasijecaju u kulturno — društveni život naše braće Osmanlija i pokazao puteve, koji će njegov narod dovesti do pravog blagostanja i selameta.

Cijena je ovoj lijepoj knjizi 13groša s poštarinom, a naručiti se može kod „Sebilurešadove“ knjižare u Cari gradu.

Hrvatska zajednica. Na 15. januara o. g. izišao je prvi broj ovog lijepog i korisnog lista, koje mu je svrha, da hrvatski narod u Bosni, osobito srednji i seljački stalež poduči i naputi, kako treba raditi, da se dogje do lijepe zarade i boljega življenja.

„Hrvatska zajednica“ izlazi u mjesecu dva puta redovito, te je do danas, izišlo deset brojeva, sve bolji od boljeg. Ne znamo, da je do sad u Bosni i Hercegovini ikad izlazio za naše krajeve i ljude zgodniji i poučniji list od ovog malog, ali krasno uregijanog lista. U njemu

je politika skućena tako, da je haman iskljućena, te ne ćeš — kao što je obićaj kod naših novina — naći nikojih navala na pojedine stranke.

Ali za to taj list navaljuje, i to jako navaljuje na nehaj i nerad, na inad i neznanje težaćkog, obrtnićkog, trgovaćkog i uopće gragjanskog svijeta, te ujedno niži i srednji stalež, na kojem i stoji narod i domovina, poućava, kako će se moći snaći i othrvati sadašnjim kritićnim vremenima. Ovo podućavanje nije samo u gospodarstvu, nego i u pravnm, socijalnim, zdravstvenim i politićkim prilikama naše domovine. Zadrugarstvo, Seljak i advokat, Narod i Ustav, Što je novo, Tražite i t. d. — to su sve ćlanci, koje rijetko ćitamo u našoj žurnalistici a koji su najpotrebniji za jedan zapaćen i konzervativan narod, kao što smo mi uopće Bosanci i Hercegovci bez razlike vjere, koji smo uz to još i slabe svijesti.

„Hrvatsku Zajednicu“ ureguje poznati narodni ućitelj i pisac g. Jozo Šebećić, koji je osobiti prijatelj našeg islamskog milleta. On svojim krasnim perom ćesto iznese po koju lijepu stvar, koju bi trebalo vazda uvaćiti i prihvatiti. U jednom broju „Hrv. Zaj.“ vidimo i ćlanak „Našim agama i bezima na znanje“, koga osobito istićemo, a i drugi su svi ćlanci takogjer za nas muslimane veoma vrijedni i valjani, pa kad nemamo sami svog ovakovog lista, „Hrv. Zajednica“ bi nam mogla slućiti kao putokaz u mnogim našim životnim pitanjima.

Jezik je u ovom prosvjetnom i gospodarskom listu vrlo lijep, te ga i svaki seljak moće dobro shvatiti. Mi ovaj krasni list najtoplije preporućujemo našem milletu, jer će iz njega crpsti mnogo korisne pouke.

Cijena 3 K godišnje.

Kulturne bilješke.

Pasivitet „Udrućenja bos.-herceg. iimije“. Pola godine je, kako stoji prazna stolica našeg glavnog vjerskog poglavice, pola godine je, kako u našem vrhovnom vjerskom tijelu vlada velika stagnacija, pola godine je kako se islamski narod u ovoj zemlji drži u trzavicama, u zastoju velikog prosvjetnog rada, koji mora da se iz našeg najvišeg tijela rukovodi i pokreće; pola godine je, kako naš narod stoji zaćugjeno u neizvjesnosti bez svoga prvog vjerskog poglevice, prepućen zastoju i nazadovanju. Pola godine — dragocijeno vrijeme — gdje se u radu sa nadobudnim novim vakufskim saborom moglo dosta ućiniti, a još nikakva znaka, nikakve utjehe, da će se brzim po-punjenjem reiske stolice zadovoljiti muslimanski narod i omogućiti mu da već jedan put pristupi provadjanju refo-rama u nastavi i da se prosvjetno preporagja s velikim uporištem u svom glavnom vjerskom poglavici.

I pozvani za to da se brinu, — šute, a što je najzaćudnije, šuti i bosansko - hercegovaćka ilmija i njezino udrućenje, kao da popunjenje reiske stolice nije naše vitalno pitanje i kao da muslimani iza dugogodišnjeg nerada u

rijasetu jedva ne ćekaju, da sposoban novi reis što prije zasjedne i da se već jedan put otpoćne rad, dugo, išćekivani rad na zasnovanim reformama i na ćitavom nizu uz to skopćanih pitanja.

Mi se puno ćudimo toj šutnji i pasivitetu kako našega naroda tako još naroćito i bos -herceg. ilmije i njezina udrućenja, što ne traži svim silama, da se to vitalno pitanje što prije riješi, — kako, to neka presude oni, kojih se tiće! — samo neka se već jedanput riješi, jer se na to zaista već i previše ćeka.

Ujedno bi bilo poželjeno, da se jedna tako jaka organizacija, kao što je udrućenje b.-h. ilmije, ne zaustavlja samo na pasivitetu govora, — kao što to gosp. Bašić naglasi u zadnjem „Misbahu“ izrijekom, da, ako rijaset ne pregje na aktivan rad u aktualnim pitanjima, da to onda ne će više zaustaviti udrućenja od govora — nego da istupa u svim pitanjima s konkretnim predlozima i djelovanjem, bez obzira i bez skućivanja one mogućnosti, kojom, kao jaka organizacija, moće da puno djeluje i koristi.

P R A V I L A

Udrućenja bosansko-hercegovaćke ilmije. (Bosna ve herceg dżemijjeti ilmijjesi).

§ 63.

0 vijećanju glavne skupštine vodi se zapisnik, koji potpisuje predsjednik, perovogja i tri skupštinska ćlana, koji se u skupštini naroćito za to izaberu.

Skupštine, koje sazivaju pododbori.

§ 64.

Svaki pododbor saziva redovitu pododborsku skupštinu u mjesecu julu. Predsjednik pododbora javlja dan i dnevni red skupštine glavnom odboru i svojim ćlanovima u kotaru 15 dana ranije.

§ 65.

Redovita pododborska skupština vrši ove poslove:

1. raspravlja o radu pododbora i o njegovim predlozima;
2. bira pododbor;
3. raspravlja predloge, koji se misle poslati na riješenje redovnoj glavnoj skupštini;
4. vijeća o tome, kako će biti naishodnije, da se u praksi izvedu i izvrše zakljućki skupštine i nalozi glavnog odbora;
5. savjetuje se o shodnim naćinima, po kojim će se najlakše izvršivati zadatak drućtva u njezinu okrugu.

§ 66.

Izvanrednu pododborsku skupštinu saziva pododbor, kad to zakljući on sam, ili glavni odbor, ili većina ćlanova onog kotara, gdje je pododbor.

§ 67.

O vijećanju pododborskih skupština vodi se zapisnik koji potpisuje predsjednik pododbora, ili njegov zamjenik, tajnik i dvojica ćlanova, koji se u skupštini naroćito za to izaberu. Prepis toga zapisnika treba poslati glavnom odboru najdalje kroz 15 dana iza skupštine,

XII.

O p ć e u s t a n o v e .

§ 68.

Svaki član a naročito redoviti članovi društva treba da nastoje odstraniti svaki spor i razmiricu, koja bi se slučajno dogodila među članovima društva, članovima, pododbora ili glavnog odbora, mora intervenirati i spor izgladiti. Trebadne li pak, da on sobom riješi taj spor, to će on učiniti, ali bez prisutnosti spornih stranaka.

§ 69.

Društvo može prestati, ako to zaključi glavna skupština, u kojoj mora biti prisutno dvije trećine redovnih članova društva.

§ 70.

Ako bi društvo ma kojim povodom i ma kada prestalo, sva imovina društva ima se upotrebiti na osnivanje fonda za izdržavanje i poučavanje siromašne ilmi-jjanske djece.

§ 71.

Društvo potpada pod nadzor i kontrolu polit. oblasti kao i sva ostala društva u Bosni i Hercegovini prema odredbama zakona o društvima, a stoji pod zaštitom ulema-medžlica i u slučaju prestanka njegova, ulema-medžlis je jedini vlastan izvršiti zahtjev § 70. ovih pravila.

Broj B. 93684/1.

Vidio!

Sarajevo, dne 18. aprila 1912.

Za poglavara zem. vlade
odjelni predstojnik
u. z.

L. S. '

Dr. Strassmann.

Razno.

Kineska uljudnost. Nigdje na svijetu ne postoje u društvenom općenju tako klasične udvorne fraze, kao u Kini. Govori li na pr. Kinez starijem čovjeku, tada nazivlje sebe „ludi mlagji brat“; govori li mlagjemu, tada zove sebe: „benasti starac“ ili „stara trulež“. Rodjak se označuje kao „rep rodbinstva“. Ko govori o svojoj kući, mora, ako je fino odgojen, kazati: „ruševna koliba“. Svoju ženu valja lijepo nazivati: „glup trn“. Ko izjavljuje svoje mišljenje ne smije zaboraviti dodati: „moje smiješno mnijenje“ ili „moja smjela tvrdnja“, Sin se nazivlje: »skakavac«. Ako je osoba, s kojom Kinez govori, visoka roda ili položaja, ta je ona: »onaj, pod čijim nogama« nalazi se govornik, ili simbolički: »u kolima sjedeći«. Vladar je: »Sunce od mirijade godina«. — Govori li se o ocu drugoga, tad je on ili »časni sjedobradac« ili »časni strogi«. Majka drugoga zove se: »dobrostiva blagost« ili »dvorana drugog života«, a njegova kći: »hiljadu dukata«.

Usljed ove strogo odmjerene etikete imade Kinez visokog položaja, kojega ovako nagovara ravni mu drug, vazda odgovarati s najvećim poniženjem samoga sebe. Evo primjera razgovoru: »Kako je momu slavnomu i glasovitomu prijatelju i zemljaku?« — Mojoj kukavnoj koži nije baš zlo. — »Gdje se nalazi vaša dragocijena palača?« — Moje bijedno pasje gnijezdo se nalazi u Šangaju, upravo uz pristanište parobroda. — »Je li vaša plemenita obitelj mnogobrojna?« — Imadem samo pet gnjusnih nakaza. — »Kako je vašoj mladoj i ljubeznoj gospogji?« — Ova stara babetina hoće da se raspuze od zdravlja. — I tako dalje.

Čudnovata oporuka. Iza smrti nekog čudaka, neženje u Beču, našli su oporuku, kojom ostavlja skoro sav svoj imetak jednoj gospogji s ovom motivacijom: „Mi smo se nekad ljubili, ali ste vi odbili moju ruku i ne htjela poći za me. Ja vam u znak zahvalnosti, što ste mi sačuvali do smrti slobodu i nezavisnost, te mi prištedili bračne zadjevice, zapisujem 500.000 kruna.

Poruke i odgovori uredništva.

Sukkejna u M. Izvolite nam javiti svoje potpuno ime, pa ćemo rado uvrstiti Vašu pjesmicu, koja je dosta uspjela. Ovako ne možemo, jer pravilo je, da redakcija mora znati autora svakog rada, koji joj se na uvrštenje pošalje.

S. S. r. u B. Vaša je stvarčica skroz početnička, pa je ne možemo tiskati. Čovjek ako želi, da nešto uspjelo napiše, mora najprije valjane pisce čitati; za to i mi Vama preporučujemo, da ih što više čitate, pa ćete po vremenu možda i uspjati u svom pisanju.

M. selam.

M. K Z. u O. Obje smo Tvoje pošiljke primili. Nešto ćemo uvrstiti u naredni broj, a za ovaj put smo — jednu — kako vidiš - u ovaj broj uvrstili. Mislimo, da si primio sve zaostale brojeve lista, jer su otpremljeni odmah po primitku tvog pisma.

Bratski islamski pozdrav.

Travunjanin u O. Tvoju onu veću radnju počećemo iznositi u najbliže vrijeme, Sada sabur!

M. selam.

A. R. u F.: Ono će mo iznijeti u jednom od narednih brojeva. Nastoj, da i obećano što skorije pošalješ.

Zdravstvuj!

M. H. H. u B. Ono će poslano početi od nove „Biserove“ godine izlaziti. Gledaj, da nam pošalješ i onaj rad, što si nam ga obećao.

M. selam.

Na koncu prve godine.

Božijom pomoći ovim brojem završujemo prvo godišće „Bisera“. Kakav je uspjeh postigao „Biser“ kroz prvu godinu svoga izlaženja, neka sami čitatelji reknu svoj sud, uvažujući pri tome, u kakovim je okolnostima „Biser“ pokrenut i s kakovim se je poteškoćama morao boriti.

Materijalne žrtve izdavatelja uz vrlo slab odziv muslimana u pogledu pretplate, te naporne moralne potpore naših mlagjih književnika, bez sudjelovanja starijih, istom mogu da kažu dobrom poznavao naš h štamparskih prilika, koliko se je pokazalo dobre volje od naše strane da se „Biserom“ ispuni praznina u našoj knjizi — u našoj duševnoj hrani.

Ali ipak, pored svih poteškoća mi obodreni sveopćim priznanjem za dosadanji rad — prelazimo s velikim pouzdanjem- u drugu godinu izlaženja „Biserova“ sveudilj na programu, stavljenom u prvom broju ovog godišća. Jedino po potrebi davaćemo više pažnje, nego li do sada, aktuelnim savremenim pitanjima u našim prosvjetnim i kulturnim prilikama.

Da „Biser“, mogne što bolje izvršivati svoju zadaću u buduće, izlaziće od sada dva puta u mjesecu na čitavom arku, te prema tome — naravno — mora se i cijena listu podići sa K 6 na K 8, odnosno sa 3 na 4 krune.

U budućoj godini donosiće , „Biser“ pored ostalih radnja raspravu savjetnika turskog vrhovnog sudišta u Carigradu, Ahmed Naima „Temelji islamskog morala“ na uvodnom mjestu, Muhamed Ferid Vedždijinu „Musl. ženu“, „Vazove“ velikog islamskog teologa Mehmed Akifa, te znanstvenu raspravu „Vjernici i bezvjerci“, od Dr. Džahida, a po mogućnosti i jedan veći roman iz istočne književnosti, ili oveće pripovijesti iz naših dubrava.

Ujedno će „Biser“ po mogućnosti donositi slike i biografije naših javnih radenika na polju kulturno prosvjetnog napretka kao i eventualne književne prikaze o radu naših literata

Da „Biser“ uzmogne valjano i svijesno ovu dužnost obavljati, zavisiće — naravno — o aktivnoj pomoći i saradnji naših sviju književnika i o obilnijoj i tačnijoj pretplati njegovih čitatelja.

Stoga ovom prilikom apelujemo na patriotizam naših starijih literata, da se povuku iz svog dosadašnjeg pasiviteta, pa da zajednički s mlagjim našim književnicima i prosvjetnim radenicima priskoče „Biseru u pomoć i podupru ga u njegovu djelovanju na prosvjetnom podizanju islamskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Takogjer apelujemo na hamijet sve braće muslimana, da se što više pretplaćuju na naš list, i to da pretplatu unapred šalju, jer postulat njegove egzistencije sastoji se samo u pretplati.

Dosadašnjim pak našim pretplatnicima, koji još ne uplatiše pretplatu za drugo polugodište javljamo da im obustavljamo ovim brojem šiljanje „Bisera.“ sve dotle, dok dužnu pretplatu ne podmire.

Ne možemo, a da ovom prilikom ne izrazimo najveću hvalu i priznanje svjema našim vrijednim saradnicima, koji nas potpomagahu u našem teškom i naporom radu; osobito pak neka je naša hvala našem prijatelju i agilnom literarnom radniku, Šemsudinu ef. Sarajliću, koji nas je i moralno pomagao, a i materijalno nam koristio, proširivši prilično — kao naš povjerenik — Biser megju muslimanima i muslimankama u glavnom gradu Herceg-Bosne.

Na koncu nam je napomenuti, da pripovijesti: „Pod drugim suncem“ od A. Hifzije Bjelovca i „Dva života“ od Mirhab — Šukrije Karišikovića, nijesmo mogli u ovom godišću iznijeti, jer autori su bili zapriječeni bolešću ili velikim zvaničnim poslovima, da ih svrše. Stoga ćemo svršetak tih dviju pripovijesti donijeti kao prilog jednom od narednih brojeva, tako da g. g.. pretplatnici ne će biti oštećeni, jer će ga moći uvezati s prvim godišćem „Bisera“.

Ponovno apelujući na rodoljublje braće muslimana, poglavito uleme i inteligencije, da nas potpomognu materijalno i moralno u našem prosvjetnom radu na korist islamskog milleta, klićemo:

Esselamu, ala menittebeal-huda!

Uredništvo i uprava „Bisera“.